چه دا نور شاعران کاندې هغه نه کا
رحمان کړی نوی نوی اجتهاد دی
رحمان بابا

د اروانباد استاد الفت د نا چاپ شوي آثارو څخه:

نوی څرک

یا

نوې رڼا

Ketabton.com

لیکونکی: ګل پاچا (الفت)

اسد ۱۳۲۲ هجري ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

سر ليك:	مخ:
ماخذونــــــــــــــــــــــه	
نــــــــوی افكــــــــــار	۱ـ۷
پښــــــــــتو او سانســــــــــكرت	۸ـ۱۹
پښــــــــــتو او فارســــــــــي	۱۹ـ۲۴
تركيـــــــب او اشــــــــــتقاق	۲۵ـ۳۸
د ژبـــــو عمـــــومي ويـــــش	۳۹ـ۴۱
د ژبـــــو عمـــــومي تـــــاريخ	۴۲ـ۴۴
د لغـــــاتو تغيـــــر او تحـــــول	۴۵ـ۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

کومه تتبع چې زه ئې له څه وخته د پښتو په شاوخوا کښې لرم او هغه الهامات چه په وخت په وخت د يوې ذهني توجه په اثر کښې ماته پيدا شويدی د يوې رڼا په صورت ئې له ما سره د دې کتاب په ليکلو کښې مرسته کړېده وروسته تر دې ځينې متفرق يادداشتونه او د پښتو او فارسی قاموسونه لکه بيلو، راورټی، برهان قاطع او هغه کتابونه چه په لسانياتو او لساني مسايلو باندې بحث کوي لکه د جرجی زيدان فلسفة اللغويه يا سخندان فارسی او ځيني متفرق مقالات د دې کتاب ماخذونه بللی شو. مګر پخپله پښتو ژبه اصلي او اساسي ماخذ دی او هغه ذهني واردات چه د هر چا دپاره منحصر بفرد نسخه وي او د دماغ محصول بلل کيږي د کتاب اصلي عنصر بلکه روح ګڼلی شم.

-

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

نوی افکار

که سړی د انسان ذهني او فکري حال له نظر لاندې ونیسي او د بشر دماغی اکتشافات د زمانې او تاریخ په صفحه کښې ګوري یقین به وکړي چه هر نوی فکر په لمړی وخت کښې ډېر غریب په نظر راغلی او هر چا ته لکه جنون او لېونتوب ښکاره شویدی مګر همدغه جنون د دنیا د ډېرو اشخاصو د محدود او محصور ذهنیت پرده څیرلی او یوه نوی رڼائي خلقو ته څرګنده کړېده.

ډېرو پوهانو او لاربنودونکو په اول وخت کښې د هغې خندا صله اخستی ده چه د ملنډو او مسخرو په وخت کښې پیدا کېږي مګر وروسته د ملتو او اقوامو په تحسین او آفرین بدله شوېده.

د دې خبرې مطلب دا دی چه ډېر حقایق په دنیا کښې په خوارو سترګو کتل شویدی مګر وروسته ئی احترام او تقدیر شویدی نو که کله ستاسې په مغزو کښې کومه نوی رڼا د یوې بریښنا په څېر وځلیږي هیڅکله ورته په سپکه سترګه مه ګورئ او د چا د منلو او نه منلو پروا مه کړئ.!!

ډېر ځله سړی یو خوب ویني او هغه ټکی په ټکی رښتیا شي ډېر کرته سړي ته په وینښه یوه سودا پیدا شي او هغه حقیقت پیدا کړي.

که تاسی خپلو نفسی کیفیاتو ته ښه ځیر شئ کله سړی یو ځای یا یو وضعیت وینی چه هغه ورته اشنا معلومیږی، نو بیا وایم چه خپلو تصوراتو ته په بې اعتنائي ونه ګورئ او تعقیب ئې وکړئ.

که تاسې د دنیا د مخترعینو حال او احوال په نظر کښې ونیسئ یا د هغو فلاسفه ؤ ژوند ته وګورئ چه دنیا ته ئې نوي افکا او نظریات راوړي دي هغوی ته به هر چا په پټه او ښکاره لیونیان ویل او سودایان به ئې بلل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرزا بېدل وائي: (که چېرې له نبوته منکر نه ئې د خطراتو استقبال هېڅکله بې تعظیم مه کوه). ډېر ځله د سږي کاله ته مسافر مېلمانه پېښېږی چه د ډېر فضیلت خاوندان وي مګر سړی ئې نه پېژني نو دغسی مېلمانه که څه هم په ظاهره له ګرد او غبار څخه ډک وي او خوار و زار معلومېږي د قدر او عزت حق لري چه باید سړی ئې له حال احواله ځان خبر کاندې.

پدې ټولو خبرو کښې د غرض ټکی دا دی چه کله کله سړي ته ځینې افکار او نظریات د یوې سودا په څېر یا د یوه موهوم خیال په ډول پیدا کېږي او دی د دې لامله چه خلق به پرې وخاندي او نه به ئې مني هېڅ نه وائي او پټه خوله ناست وي.

د دغسې ډار او وېرې بت باید ارومرو مات کړ شی او د نظریاتو مخه هېڅکله ونه نیول شی- د یوه کام د ذهني ارتقا او دماغي انکشاف دپاره دا کار خورا ضرور او لازم ایسي.

انسان باید تر یوه حده پخپل فکر باندې یقین او اعتماد پیدا کړي ځکه چه ډېر ځله د خیال په رڼا کښې نبه نبه نظریات جلوې کوی او د ذهن په نېینه کښې صحیح افکار منعکس کېږي چه باید هرګوره ئې ښکاره او څرګند کړو.

هره نظریه چه په اول وخت کښې ښکاره کېږي ښائي چه څه سهوې او څه حقایق پکښې وي د فکر خاوندان د ډېر لږ حقیقت دپاره ډېرې سهوې عفوه کوي او قدر ئې کړی.

خبره په تمهید ډېره غټه او درنه شوه، زما دپاره همدومره کفایت کوي چه ښاغلو لوستونکو ته دا څرګنده کړم چه زه د خپلې ژبې (پښتو) په شاوخوا کښې خپل خواره واره افکار را ټولوم، زما پدې پریشانه خوب کښې به هر هرڅه وي یعنی صحیح او غلط دواړه به لري او ښائي چه ځینو کسانو ته اضغاثُ احلام معلوم شي مګر دا خو ښکاره ده چه د هرې ژبې لمړی تحقیقات نواقص لري او همدغه ناقص تحقیقات وروسته تکمیل شي او علمی اساس پیدا کړی.

ډېر ځله یو غلط تحقیق د حقیقت د کشف باعث کېږي او د خپل ضد د معرفت وسیله شی- خوك چه د سعی او عمل طرفداران دي هغوی به ماته دا حق راکړي چه زه باید خپله هغه سودا چه د تتبع په لاره کښې ماته پیدا کېږي ښکاره کړم او څه ولیکم.

زه پخله هم دا ښه ګڼم چه باید خپل ځان او خپل افکار پټ نکړم ځینې کسان وائي چه د تصنیف خاوند خپل ځان د ملامتۍ هدف ګرزوي او خپل مس ښکاره کوي مګر ماته دا بده ښکاري چه سړی خپل مس د زرو په نامه خلقو ته معرفي کوي یا ئې بیخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښ ساتي چه ګوندي خلق وربانديې بل شان ګمان وکړي. څومره چه ريا ښه کار نه دی همدومره تلبيس هم بد کار دی.

د همدغې مفکورې په اساس د لوی خدای په مرسته او د خپلې ملي ژبې د مينې په باعثتيا د دې اثر په ليکلو پيل کوم.

دلته د لغاتو په اصل او ريشه باندې بحث کېږي او د ځينو لغتونو د ترکيب او اشتقاق په شاوخوا کښې خبرې کوم مګر د اشتقاق له کلمې څخه بايد دا ګمان پيدا نشي چه دلته به د پښتو هغه صرف ليکل کېږي لکه چه ګرامر ليکونکی ئې ليکي او له مصدر څخه د ځينو کلماتو لکه:- ماضي، فعل حال، اسم فاعل يا داسې نور... د جوړېدلو لاربښئ. دلته مقصد له اشتقاق څخه هغه اشتقاق دی چه په عربی صرف کښې اشتقاق کبير بولي چه هغه د دوو کلمو ترمينځ په لفظ او معنی کښې يا يوازې په لفظ کښې تناسب پيدا کول دی لکه:- شوملې او شومل - ګروه، ګرېوان - غوړ، نغوړل - چه يو له بل سره - لفظي او معنوي نژدېوالی او مناسبت لري او همدغه مناسبت دا خبره ثابتوي چه دغه راز الفاظ يو له بله جوړ شوي او اخستل شويدي چه دغو اخستلو يا جوړېدو ته اشتقاق ويل کېږي مګر دا اشتقاق په ځينو مثالونو کښې له عام نظر څخه پټ وي او هر څوک ئې نشي منلی ځکه چه دغه راز تحقيقات لږ څه نوي دي او لکه ځينې نور مسايل عمومی ډګر ته نه دي راوتلي چه هر څوک ئې ومني او تصديق ئې وکړي.

ډېر ځله په ځينو مجالسو کښې سړی له يوه او بله اوري چه په ځينو کسانو باندې خاندي او په بعضې اشتقاقی مسايلو ملنډې وهي. دوی ګمان کوي چه دا خبرې محض وهم او تش خيال دی چه هر څوک پخپله تصور او ګمان ځينې کلمات له نورو کلماتو مشتق بولي او ځانونه د دې علم خاوندان او د فن پوهان معرفي کوي.

زه دا منم چه هر سړی به دغه اهليت نلري او هر څوک چه پزه توره کړي هغه اينګر کېدی نشي، ښائي چه د هر چا ټولې خبرې به د منلو وړ نه وي او پدې راز تحقيقاتو کښې به په رښتيا ځينې داسې خبرې پيدا شي چه هغه به تشه سودا او خوشې وهم وي مګر که څوک دغه علم ته چه نن ورځ په دنيا کښې ډېر اهميت لري سپکه ګوري او خاندي هغه په حقيقت کښې پخپل جهل او پخپله ناپوهۍ خاندي او په ځان پورې مسخرې کوي ځکه چه نن دغه علم د دنيا د ډېرو پوهانو توجه خپل ځانته را اړولې ده او د اقوامو په تاريخ کښې هم زيات دخل لري، همدغه علم په رڼا کښې د ژبو قرابت او نږدېوالی او د ملتو يو والی ځلېږي او ډېرې مفيدې نتيجې لاس ته راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه موضوع کښې که زمونږ تحقیقات مکمل نه وي او ځینې خبرو ته مو ګوته ونیول شي ښائي چه پوهانو زمونږ سهوې د دغه ابتدائي حال لازمه وګڼي.

مونږ باید دې خبرې ته هم ملتفت اوسو چه د هرې ژبې په اشتقاقي مسایلو کښې د ډېرو پوهانو او لویو خلقو په نظریاتو او تحقیق کښې سهوې او غلطۍ پیدا کیږي او بې له ریاضیاتو په هر علم کښې ځینې داسې مسائل شته چه اعتراض او انتقاد وربانديې کېدی شي ځکه چه اکثره علمی مسایل اجتهادي وي او د اجتهاد په لاره کښې ارومرو کله کله سهوه او خطا پیښیږي مګر خومره چه یو عالم پخپلو نظریاتو کښې سهوه کیږي همدغومره یو منقد هم پخپل انتقاد کښې غلطیږي.

هر علم په ابتدا کښې د پوهانو ګمان بلل کیږي او ډېر منقدین لري مګر وروسته ورو رو زمینه مستعده کیږي او هغه مسایل چه په ابتدا کښې ئې منل ډېر ګران وي څه موده وروسته په آسانه منل کیږي او خلق ورته په ښه سترګه ګوري.

ډېر ځله یوه خبره د خو تنو په نظر کښې غلط معلومیږي مګر نور ډېر خلق ئې صحیح ګڼي او قدر ئې کوي نو هر کله چه هیڅ حقیقت په ټوله دنیا کښې بې اختلافه نه دی قبول شوی و دی شی چه دغه راز مسائل هم یو داسې حقیقت وی چه ځینې کسان به پکښې اختلاف لري لکه چه څه موده د مخه په یوه مجلس کښې له ما څخه پوښتنه وشوه چه (ښاغلی) له څه شی ځنې جوړ شوی یا اخستل شویدی او د دی کلمی ریشه به څه وي ما وویل چه دا لغت به له (ښه) او (اغلی) څخه جوړ شوی وی لکه چه (ښا پیری) په اصل کښې (ښه پیری) وه او وروسته ښاپیری شویده، دا خبره د مجلس د خلقو خوښه شوه او اروېدونکی پرې زیات خوشحاله شوه ځکه چه (اغلی) په پښتو کښې د ښائسته او حسین په معنی د شعراؔ په دیوانو کښې موجود لغت دی او (ښه) هم یوه کلمه ده چه زیات له صفت سره استعمالیږی لکه: ښه تور، ښه سپین، ښه ملا، ښه پوه، ښه ښایسته، ښه خوږ، ښه تریخ، او داسی نور ... چه پدې ټولو مثالو کښی (ښه) د روستی کلمی په معنی کښې زیاتوالی او ډېروالی پیدا کوي او په دغه راز استعمال کښې پخپله کومه مستقله معنی نلري نو هر کله چه (اغلی) هم صفت دی او لمړی توری ئی الف دی (ښه) سره په املا کښی هم مرکب شوی او په دی دوو کلمو کښې امتزاجی ترکیب داسی قوت وموند چه اوس سړی پرې د یوې کلمې ګمان کوی نو نظر دغه تحلیل ته د دې کلمې اصلي معنی ښه ښایسته او ښه ښکلی دی.

دا خبره چه نشر شوه او په ځینو اخبارو کښې وربانډی تقریظ هم وشو له هرې خوا وربانډې په جرایدو کښې څه ولیکل شوه او هر چا پکښې څه وویل، ځینو اصل مفکوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره خوبنه کړه او دا بحث ئې يو علمي تحقيق او تدقيق وباله مګر په مثال باندې ئې اعتراض وکړ او وئې ويل چه (ښاپېرۍ) له فارسی (شاه پری) څخه جوړ شوی، ځينو نورو په اصل مفکوره باندی سخت اعتراض وکړ او وئې ليکل چه (ښاغلی) اوس هم په محاوره کښې د محترم او ښه سړی په معنی مستعمل دی نو دا کلمه له (ښه اغلی) څخه مرکبه ګڼل يوه سودا او ګمان دی.

دا راز کسان ګمان کوي چه يو غټ لغت به وار د واره همدغسی پيدا شوی وي لکه چه اوس پرې تلفظ کېږی او معنی بې هم په لمړی ورځ همدغه وه چه نن ئې لري نو د دې لامله چه دغسې کسان د کلماتو لفظی او معنوی تحول ته لږ څه ملتفت شي لازمه ده چه د دواړو رازو تحولاتو ځينې مثالونه وښيو مګر لمړی د ښاغلی په باب کښې څه خبرې کوو.

ښاغلی:

زما په ګمان له (ښه اغلی) څخه مرکب شوی او اصلی معنی ئی ښه ښکلی او ډېر ښايسته دی لکه چه په همدغه معنی د خوشحال خان او عبدالعظيم او نورو پخوانيو شعراؑ په ديوانو کښې څو څو ځايه راغلی لکه چه عبدالعظيم وائې: (خدای به ورکړی د جنت حوری ښاغلی) او په بل ځای کښې د جنت ښکلی ښاغلی هم شته او لکه چه د حورو او ښکلو صفت شويدی همدارنګه د خال او مخ په صفت کښې هم ويل شوی او د ګلونو ستاينه هم پرې شوېده لکه ښاغلی خال، ښاغلی مخ، ښاغلی ګل، يا داسی نور ...

نو دغه راز ادبي شواهد او مثال يو قوی سند دی چه ښاغلی په همدغه معنی معرفی کوی او د دې تائيد کوی چه دا کلمه له (ښه اغلی) څخه جوړه شوی او اصلی معنی ئې ښه ښکلی او ډېر ښايسته دی. وروسته ورو رو دغی معنی تغير او تحول قبول کړی ترڅو چه پدې وخت کښې د مطبوعاتو له خوا د محترم دپاره خاص کړشو او د ښايست د معنی هيڅ تصور پکښې نه کيږي.

دغه راز معنوی تحول په ډېرو لغاتو کښې ليدل کيږی او ډېر مثالونه لري چه (ښه) هم له همدغسې لغاتو څخه دی.

دا لغت که په مستقل ډول استعمال شی يعنې د يوه صفت د تاکيد او مبالغې دپاره ونه ويل شي نو اصل معنی ئې معنوی خو بی او ښه والی دی مګر خلق ئې د نن ورځې په محاوره کښې د (زيبائی) او ظاهري ښکليتوب په معنی هم استعمالوی ځکه چه دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه معنا ګاني ډېرې نږدې دي او په آسانۍ يوه معنی د بلې په ځای استعمالېدی شی.

په ډېرو ځايو کښې سړی له يوه او بل څخه اوری چه د يوه ښکلی مخ په ستاينه کښې وائي چه ډېرې ښې سترګې لري او ډېرې ښې شونډې ئې دي مګر غرض ئې زيبائي او ښايست وی همدارنګه ښه ګل او ښه کالی هم ښايسته ګل او ښايسته کاليو ته ويل کيږی.

کله چه مونږ وايو دا شی ډېر ښه ښکاری نو مراد ورځنې حسن او ښکليتوب وي نو څنګه چه (ښه) له معنوی ښه والی څخه ظاهری ښه والی ته انتقال کړی دی دغه راز ښاغلی هم له ظاهری ښکليتوب ځنې معنوی ښه والی ته تجاوز کړی او بله معنی ئې پيدا کړې ده، لکه پخپله (اغلی) چه اصلاً د ښايست په معنی دی او ځينو ځايو کښې د معنوی ښه والی دپاره هم استعمال شويدی.

سړی چه د پښتو دا څو لغتونه لکه: ښاغلی، اغلی، پېغله يا داسې نور په نظر کښې ونيسي هغه پوهېدلی شی چه د دی لغاتو په خته کښې د ښکليتوب معنی اغږلې ده او د پېغلتوب وخت د همدی لامله چه د حسن او ښايست د کمال او تازګۍ زمانه ده د پېغلتوب په نامه ياديږي او په همدغه لحاظ جنۍ ته په دغه وخت کښې پېغله وائي که لږ څه دقت وکړو ښکلی هم په لفظ او معنی کښې دغو لغاتو ته ډېر نږدې دی او اشتقاقی علاقه ورسره لری ځکه چه (ك - غ) داسې توري دي چه په مستقيم يا غير مستقيم طور يو په بل بدليږی او الف هم له لوېدونکو تورو څخه دی چه زياتوالی او کموالی ئی څه تاثير نلری نو ويلی شو چه (ښکلی) او (ښاغلی) له يوې نيلې او ريښې څخه پيدا شوی او لفظاً او معناً نږديوالی لری.

دغسی ډېر غټ لغتونه په ژبه کښې شته چه اوس مونږ تصور کوو چه په لمړی ورځ به همدغسې پيدا شوی وی او کومه اشتقاقی لاره به ئې نه وي طی کړی مګر د ژبو پوهان هېڅ کله پدې باندې نه قانع کيږی او پوهيږي چه د هرې ژبې لمړی لغات ډېر بسيط و، چه له دوو يا درې تورو څخه ئې تجاوز نه کاوه، وروسته ورو رو حروف او توري زيات شوي او يوې کلمې له بلې سره ترکيب موندلی دی نو داسې هېڅکله نشی کيدی چه ښاغلی به وار د واره همدغسې پيدا شوی وی او د ترکيب يا اشتقاق لاره به ئې نه وی طی کړی. د دغه علمی اساس په ډاډ مونږ ويلی شو چه (ښايست) هم لکه ښاغلی له دوو جزو څخه مرکب دی چه يو جزئی (ښه) او بل جز ئې له (اېسېدل) څخه ماخوذ دی ځکه چه اېسېدل د نمايش او نمودن معنی لری او ښايسته هم د خوشنما په معنی راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته ښائي چه د لنډ نظر خاوندان وار د واره ووائي چه په ښايست او ښايسته كښې نو (ت) له كومه شوه مګر مونږ د لغوي څېړنې د بدلېدونكو تورو په بحث كښې ويلې دى چه (د- ت) يو له بله بدليږى او ډېر مثالونه لرى نو كېدى شى چه د اېسېدل دال په (ت) بدل شوى وى يا (ت) د تلفظ په اقتضا پكښې زياته شوى وى لكه چه په (ايسى - را ايسى) كښې ايسته، را ايسته ويل كېږى يا د اوسېدل په مصد كښې استېدل هم وائى.

برسېره پدى ځينى نور مثالونه هم شته چه د (ت) زياتوالى ښئي لكه د اوچت په كلمه كښې چه په سانسكرت كښې (ت) نشته او (اوچ) ويل كيږى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو او سانسکرت

دا خبره اوس هېڅ غرابت نلری چه پښتو د اریائی ژبو څانګه او پښتانه د اریا د لوی ټبر یوه پخه کورنۍ ده مګر د دې خبرې شواهد او دلایل پیدا کول اوس هم له ابتکاراتو څخه شمېرل کېږي او هر څوک وروسره لږه ډېره دلچسپي لري.

پښتو اریائی ژبه ده او په اریائی ژبو کښې له سانسکرت سره ډېر قرابت لري، ځینې کسان چه په ژبو کښې عمومی مطالعه لري او د ژبو پوهان بلل کېږي هغوی لا پښتو او فارسی، هندی او اوستائي یا دا راز نورې ژبې د سانسکرت څانګې او ښاخونه بولي چه د اریائی جنوبی په نامه یادېږي.

که مونږ د لغاتو مقابله او مقایسه شروع کړو ډېر زیات لغتونه مومو چه په پښتو، سانسکرت او فارسی کښې عیناً یا په لږ تغیر مستعمل دي او د دغو ژبو ډېر قرابت او نزدېوالی ثابتوي مګر کوم قرابت چه پښتو ئې له سانسکرت سره ښکاره کوي فارسی ئې په هغه اندازه نلري او د یوې عمومی مقایسې په اثر کښې ویلی شو چه پښتو او سانسکرت پخپل مینځ کښې ډېر قوی اخوت لري او یوه مشترك اصل ته ئې نسبت کېږي چه سرې په فارسی او سانسکرت کښې دغه راز خپلوی نشي پیدا کولی بلکه په ښاخونو کښې د یوې څانګې نسبت لري.

دا خبره ښائي چه یوه غټه دعوه تلقی شي مګر اثبات ئې ډېر آسانه دی او قوی شواهد پیدا کېږي چه باید دا خبره ومنل شي.

که مونږ ځینې سانسکرت لغتونه فارسی ته ورته دی او ځینی پښتو ته بلکه پدې باب کښې د ژبې قالب او چوکاټ په نظر کښې ونیسو یقین به وکړو چه فارسی هغه مشترك صفات چه سانسکرت او پښتو ئې لری اکثریه له لاسه ورکړیدی او په رښتیا د دې دواړو ښاخونو په مقابل کښې دیوی څانګی مثال او حیثیت لری.

وګورئ! د تذکیر او تانیث فرق چه په پښتو او سانسکرت یا ځینې نورو اریائي ژبو کښې شته د نن ورځې په فارسی کښې نه لیدل کېږي. دغه اعرابی او حرفی تغیر چه په پښتو کښې د ځینې عواملو او مغیره حروفو په سبب پېښېږي او د پښتو په ګرامر کښې زیاته برخه لري په سانسکرت کښې هم شته او په فارسی کښې ئی نه وینو. فعلی صیغې هم په سانسکرت کښې لکه پښتو زیاتې دي چه په فارسی کښې هغومره نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چه په پښتو کښې ابتدا په ساکن عمومیت لري او په ډېرو کلماتو کښې لمړی توری ساکن وی په سانسکرت کښې هم دغه خاصه موجوده ده او همدغسې عمومیت لري مګر په فارسی کښې په ساکن باندې ابتدا نشي کېدی.

ځینې تورې چه په پښتو کښې شته او فارسی ئې نلری لکه: ډ، ړ، ټ، ڼ - او د پښتو په لغاتو کښې لویه برخه لري په سانسکرت کښې هم شته او په دغو ردیفو کښې ډېر لغات هم لري نو ویلی شو چه د پښتو او سانسکرت لغوي قرابت هم نسبت فارسی ته ډېر قوی او مکمل دی.

ډېر لغات شته چه په پښتو او سانسکرت کښې عیناً بې له څه تغیره مستعمل دي او په ځینو کښې لږ څه حرفي یا حرکتي تغیر هم راغلی دی چه دلته ئې مثالونه له (۲) مادو لاندی ښودل کېږی.

الف: هغه لغتونه چه بې له څه تغیره په دواړو ژبو کښې مستعمل دي.

	پښتو	سانسکرت	فارسی
(۱)	انګار	انګار	اخګر
(۲)	سالو	سالو	چادر سرخ زنانه
(۳)	پتنګ	پتنګ	پروانه
(۴)	سنګار	سنګار	آرایش
(۵)	چندڼ	چندڼ	صندل
(۶)	هټی	هټی	دکان
(۷)	مل	مل	همراه
(۸)	کوټ	کوټ	قلعه
(۹)	ګړی	ګړی	ساعت
(۱۰)	لونګ	لونګ	میخك
(۱۱)	نل	نل	نی
(۱۲)	تالو	تالو	کام
(۱۳)	ارهنده	ارهنده	بید انجیر
(۱۴)	جړاو	جړاو	مرصع
(۱۵)	سنګر	سنګر	کمین

(c) ketabton.com: The Digital Library

	پښتو	سانسکرت	فارسی
(۱۶)	کلال	کلال	کلال
(۱۷)	نیل	نیل	نیل
(۱۸)	نیك	نیك	نیك
(۱۹)	اتوار	اتوار	ادینه، شنبه
(۲۰)	شال	شال	شا – چادر زنانه
(۲۱)	غوا	غوا	مادگاو
(۲۲)	سنډه	سنډه	گاومیش
(۲۳)	تیل	تیل	تیل
(۲۴)	پټو	پټو	پتو
(۲۵)	رسۍ	رسی	رسن، ریسمان
(۲۶)	دروه	دروه	خدعه
(۲۶)	رس	رس	اذوقه
(۲۸)	تول	تول	وزن
(۲۹)	ستوان، ستو	ستوان	آرد گندم بریان
(۳۰)	سلائی	سلائی	سرمه چوب
(۳۱)	کروړ	کروړ	کرور (ده ملیون)
(۳۲)	تپاك	تپاك	شوق
(۳۳)	چل	چل	چل - فریب
(۳۴)	جړۍ	جړی	هفته باران
(۳۵)	جنجال	جنجال	جنجال
(۳۶)	پت	پت	آب، ابرو
(۳۷)	ماما	ماما	ماما
(۳۸)	ګرېوان	ګریوان	گریبان
(۳۹)	آپت[1]	آپت	آفت
(۴۰)	پلنګ، پالنګ پلنګ		چارپائی
(۴۱)	وار	وار	بار (دفعه)

[1] - دا کلمه په سانسکرت او پښتو دواړو کښې شته او یوه معنی لری څوک ئی چه له اصالت څخه خبر نه وی هغه به ګمان کوی چه له عربی آفت څخه مقغنه ده – په زړه فارسی کښې هم آگفت همدغه معنی لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: هغه لغتونه چه په پښتو او سانسکرت کښې په لږ تغیر لیدل کیږي:

دغه راز لغتونه موږ په دوو برخو ویشو چه د لفظي او معنوي تغیر په عنوانونو بېلېږي يعني ځيني لغات دي چه په پښتو او سانسکرت کښې ئې د تلفظ په لحاظ څه فرق پیدا کړی دی مګر معنی ئې یوه ده لکه (ډیوه) چه په سانسکرت کښې (ډیوا) ویل کیږي او معنی ئې همدغه چراغ دی چه په پښتو کښې ئې لری، مګر په لفظ کښې دومره شویدی چه (الف) يې په (ه) تبدیل موندلی او دغه راز ابدال د پښتو او سانسکرت په ډېرو مشترکو لغاتو کښې امثال او نظائر لري او د پښتو پخپل مینځکښې هم واقع شویدی یعنی (ادیره- هدیره- اګی- هګی- ارومرو- هرومرو) په دواړو تورو ویل کیږي.

ځيني نور لغتونه دي چه د تلفظ په لحاظ پدې دواړو ژبو کښې هیڅ تغیر نلري مګر د معنی په اعتبار ئې څه تحول قبول کړی وی لکه: (کال) چه په سانسکرت او پښتو دواړو کښې په یوه تلفظ موجود دي خو په معنی کښې ئې د تخصیص او تعمیم له حیثه فرق پیدا کړی دی ځکه چه کال په سانسکرت کښې مطلق (وخت) ته وائي او په پښتو کښې د فارسی سال په معنی دی چه یوې محدودې او معینې زمانې ته ویل کیږي او عمومیت ئې په تخصیص بدل شویدی.

د پښتو کله هم له کال څخه اخستل شویدی او له (نور کله) یا (هر کله) څخه هم معلومیږی چه کله د مطلق وخت په معنی استعمالیږي او په تکراری صورت کله کله هم دغه معنی لری.

هر کله چه دا دواړه رازه لغتونه وپېژندل شوه اوس ئې نمونې او مثالونه وګورئ!

غر: دا لغت په همدغه معنی په سانسکرت کښې (ګر) ویل کیږی چه په فارسی ئې (کوه) بولي- دا دوه توری (غ – ګ) په پښتو لغاتو کښی هم یو په بل بدلیږی لکه: کارغه، کارګه- پرتوغانړ، پرتوګانړ او په سانسکرت کښې نور هم ډېر لغتونه پیدا کیږي چه له پښتو څخه ئې د همدغه تورو د ابدال په سبب لږ لفظي تغیر پیدا کړی او معنی ئې هماغه ده چه په پښتو کښې ئې لري، لکه چه له روستیو مثالو څخه پخپله معلومیږی.

جغ: په سانسکرت کښې (جګ) ویل کیږي او همدغه معنی لری په فارسی ئې (یوغ) بولي.

ګرونج: چه په پښتو کښې د ګړیو ایښودلو ځای ته وائي او په فارسی ئې (ګروچي) بولي په سانسکرت کښې ورته (غرونجا) وائي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوندی: دا لغت هم په سانسکرت کښې (ګون) وایه شی او همدغه معنی لري چه په پښتو کښې ئې غوندی لری او په فارسی ورته (ګونی) وائی چه د غلو او دانو اچولو مخصوص ظرف دی.

د دی کلمی روستی توری (د – ی) هم له هماغه لوېدونکو تورو څخه دی چه زیاتوالی او کموالی ئې په ځینو لغاتو کښې ګورو مګر د معنی په تغیر کښې ئې څه تاثیر نه وی کړی.

ګونګړی: په سانسکرت کښې (غونګنی) همدغه معنی لری چه وېشېدلی حبوبات ورځنې مراد دی.

ګڼ[2]: د انبوه په معنی دی چه په سانسکرت کښې (غڼ) ویل کېږی.

کنډ: په سانسکرت کښې (خنډ) او په فارسی کښې ورته (ګند) وائی چه (خ، ک) پکښې یو له بله بدل شویدی، او نور مثالونه هم لری.

کټ: دا لغت هم په سانسکرټ کښې (خټ) لوستل کېږي چه په فارسی کښې ورته چارپائی وائي.

ماکو: چه په فارسی کښې هم مستعمل دی او د جولایانو مخصوصه آله ده په سانسکرت کښې ورته (ماخو) وائي او همدغه معنی لری.

لوخړه: په پښتو کښې زیات او غلیظ دود ته ویل کېږی چه په سانسکرت کښې (لوخ) ورته وائی او ویلی شو چه (لوګی) هم له (لوخ) سره اشتقاقی مناسبت لري.

سنګتیا: په سانسکرت کښې (سنخیا) همدغه معنی لری چه په پښتو کښې ئی سنګتیا لری او دواړه د یوی ریشی څخه ماخوذ معلومېږی[3].

شونډه: د سانسکرت (هونټ) همدغه معنی لری چه په پښتو کښې ئې شونډه لری او په فارسی ورته لب وائي.

ګاونډی: دا لغت په سانسکرت کښې (ګاونټی) ویل کېږي چه په فارسی ئی همسایه بولي[4].

واټ: د جادې او لارې په معنی دی چه په سانسکرت کښې ورته (باټ) وائي.

---

[2]- له دغو پنځو مثالو څخه معلومېږی چه (غ، ګ) په پښتو او سانسکرت کښې ډېر ځایونه بدل شویدی.

[3]- د سانسکرت او پښتو له دی څو لغتونو لکه: کټ، خټ- کنډ، خنډ- ماکو، ماخو- سنګتیا، سنخیا- لوګی، لوخ- څخه معلومېږی چه (ک، خ، ګ) په دی دواړو ژبو کښې د ابدال ډېر مثالونه لری.

[4]- شونډه او هونټ- ګاونډی او ګاونټی د (ت–د) ابدال په پښتو او سانسکرت کښې ښئی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

والۍ: چه ځینې پښتانه ئې له غوږ سره یو ځای هم استعمالوی او غوږ والۍ ورته وائي په سانسکرټ کښې ئی (بالۍ) بولي(٥)[5].

بڼ :په پښتو کښې ځنګله ته وايي چه په سانسکرت کښې (بن) همدغه معنی او لږ لفظي تغیرلري- په زړه فارسي کښې بن باغ ته وايي او بنوان باغوان ته ویل کیږي.

لس: دا کلمه چه یو مخصوص عدد ته وائی په سانسکرت کښې ورته (دش – دس) ویل کیږی- لس او دش که څه هم په ظاهر کښې لری ښکاره کیږي ځکه چه یو توری ئې هم سره شریك نه دی مګر څوك چه د حروفو تغیر او تبدیل سره اشنا وي هغه به یقین وکړی چه دا دوه لغتونه په اصل کښې یو لغت دی او څه ډیر لرېوالی نلری ځکه چه (ش – س) هر وخت یو په بل بدلیږي او ډیر مثالونه لري چه د لغوی څیړنې د بدلېدونکو تورو له عنوان لاندې وښودل شوه.

همدارنګه (د – ل) هم په ځینې پښتو او فارسی لغاتو کښې داسې معلومیږی لکه چه یو په بل بدل شوی وی لکه (لیدل، دیدن- لاس، دست- پلار، پدر) او داسی نور ...

په پښتو او سانسکرت کښې هم دغه دوه توری سره بدلیږی لکه چه له دې وروستی مثال څخه هم معلومیږی.

لېور: په پښتو کښې د مېړه ورور ته ویل کیږي چه په سانسکرت کښې (دیور) ورته وائي چه له پښتو سره یې د (د – ل) له ابدال څخه نور څه فرق نلري.

جنۍ: په پښتو کښې هماغه معنی لری چه په فارسی کښې ئې (دختر) لري مګر په سانسکرت کښې ئې لږ معنوی تحول کړی او بی له کوم حرفی تغیره ښځې ته جنی وائي یعني دی لغت په پښتو او سانسکرت کښې یوازې معنوی تحول کړی او توری ئې په یوه حال پاته دی.

ناوی: دا لغت چه د عروس په معنی دی او په یوه مخصوص وخت او حال کښې ښځې ته وایه شي په سانسکرت کښې دیوه توری په تبدیل یعنی (ناری) مطلق ښځې ته وائی او تعمیم لری.

شپه: په سانسکرت کښې (شپا) ویل کیږي چه په فارسی ورته شب وائي- دغسې مثالونه چه په پښتو کښې دیوه لغت اخر توری (ه) وی او په سانسکرت کښې په الف ویل

---

[5] -والۍ او بالۍ- واړ او باړ د (و – ب) ابدال په پښتو او سانسکرت کښې ښکاره کوی- دا دواړه توری د پښتو پخپل کور کښې هم یو له بله بدلېږی لکه: ویاله، بیاله- وېره، بېره یا داسی نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږی. یعنی روستی توری الف وی زښت ډېر دي چه ځینې نمونې ئې په روستیو مثالو کښې ښودل کېږی.

پاره: چه په پښتو کښې د سیماب په معنی دی په سانسکرت کښې (پارا) ویل کېږی.

ډیوه: چه د چراغ معنی لري په سانسکرت کښې ئې (ډیوا) بولي.

پنجره: چه په فارسی کښې ورته قفس وائي په سانسکرت کښې (پنجرا) لوستل کېږی.

پوره: د مکمل او تام په معنی دی په سانسکرت کښې (پورا) وایه شي.

مېله: دا لغت چه په پښتو او فارسی دواړو کښې یو راز مستعمل دی په سانسکرت کښې په همدغه معنی (میلا) ویل کېږي.

تامبه: په پښتو کښې سوته وائي چه په سانسکرت کښې ورته (تامبا) وائي.

تاڼه: چه په پښتو کښې عام او معروف لغت دی په سانسکرت کښې (تهانه) ویل کېږی او همدغه معنی لري.

دغه راز مثالونه چه یو لغت په سانسکرت کښې په (ه) ویل کېږي او په پښتو کښې (ه) له تلفظ څخه لوېدلی وي ډېر دي چه نمونې ئې په روستیو مثالو کښې ښیو.

سمبالول: د انتظام معنی لري چه سامانول هم ورته وائي، په سانسکرت کښې په لږ لفظي تغیر (سمبهالنا) همدغه معنی لری یعني وروسته تر (ب) یو بل توری لری چه هغه (ه) ده مګر پوره تلفظ پرې نه کېږي.

لکه چه په پښتو کښې د مصدر روستی توری (ل) وي په سانسکرت کښې (نا) د مصدر علامه ده لکه (پالل) چه (پالنا) ویل کېږي.

سد: اصلی معنی ئې عقل او هوش دی که څه هم ځینې پښتانه ئې په بله معنی استعمالوی لکه چه وائي: بی سده غوښې وې- او غرض ئې ډېروالی یا ښه والي وی- په سانسکرت کښې هم په همدغه اصلی معنی(سدهه) مستعمل دی چه په اخر توری یعنی (ه) پوره تلفظ نه کېږي.

موټ: چه د حبوباتو یو قسم دی او ځینو حیواناتو ته ورکول کېږی په سانسکرت کښې (موټهه) په خفیفه (ه) ویل کېږي.

مېښه: په سانسکرت کښې (مهیښ) لوستل کیږي.

پاله: چه په پښتو کښې ورته (کرکی) هم وائي چه له کرلو څخه ماخوذ معلومېږی په سانسکرت کښ (پهال) ورته وائي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلی: چه په پښتو او فارسی دواړو کښې په يوه معنی مستعمل دی په سانسکرت کښې (پهلی) همدغه معنی لري.

پېړی: دا لغت د پښتو پخوانی لغت دی چه د خوکۍ په شان يوه واړه کټکی ته ويل کېږي لکه چه رحمان بابا وائي:

د پالنګ او د پېړی حاجت څه نشته
د يارانو نشستن د زړه په تخت دی

په سانسکرت کښې هم (پېړهی) همدغه شی دی، او ډېر لږ لفظي تغير لري يعنې يوه خفيفه (ه) پکښې زياته ده.

مياست: چه ځينی پښتانه ئی (مياشت) بولی په سانسکرت کښې (ماس) ورته وائی- روستی توری يعنی (ت) خو مونږ دمخه وويل چه وروسته تر (س) او ځينی نورو تورو زياتېږی او اساسی حرف ورته نه ويل کېږی (ی) هم يو غير اساسي حرف دی چه د کلماتو په بېلولو او پردی کولو کښې ئې کموالی او زياتوالی څه تأثير نلری.

نمر: په پښتو کښې (لمر، نمر، مر) همدغه يوه شی ته وائي چه په فارسی او سانسکرت کښې ورته (مهر) وائی او د پښتو (مر) ورته ډېر نږدی معلومېږی بلکه يو شی بلل کېږی ځکه چه دغه (ه) په سانسکرت کښې ډېر خفيف تلفظ لری لکه چه مخ کښې مو هم وويل او ډېر مثالونه مو راوړل چه د پښتو او سانسکرت ډېر مشترك لغتونه د دغسی (ه) په کموالی او زياتوالی لږ څه فرق پيدا کوي.

اوچت: په سانسکرت کښې ئې اوچت لری- د پښتو (چت) چه د سقف معنی لری هم له اوچت څخه اخستل شويدی.

ځنګل: چه په فارسی ئې جنګل بولی په سانسکرت کښې هم ورته (جنګل) وائي- دغه راز نور کلمات هم شته چه په پښتو کښې په (ځ) او په سانسکرت کښې په (ج) ويل کېږي چه ځينې نمونې ئې دلته ښيو:

ځمکه: چه مځکه هم ورته وائي په سانسکرت کښې ئی (جماه) بولی او د (ځ- ج) ابدال په دې دواړو ژبو کښې ښئي.

ورځ: دا لغت په پښتو کښې يو بل صورت هم يعنی (روځ) هم لوستل کېږی او ځينی پښتانه ئې (وريځ) هم بولی چه په دوو لهجو کښې (و) د مخه دی او په يوه لهجه کښې (ر) د مخه ده، په سانسکرت کښې (روج) په همدغه معنی دی چه لکه (ځمکه) د (ځ، ج) ابدال ښئي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبه: په دې لغت کښې درې لهجې موجودې دي چه خوك ئې (ژبه) او ځوك ئې (زبه) او ځينې (جبه) وائي- په سانسکرت کښې هم دا لغت په دوو لهجو ليدل کېږی يعنی (جبها) او (جوها) دواړه تلفظونه پکښې شته لکه چه په فارسی کښې (زبان(او (زبون) دوه تلفظ پکښې موجود دی نو د پښتو دا يوه لهجه (جبه) له سانسکرت سره زيات قرابت او نژديوالی لري.

سل: چه يو معين عدد دی او په فارسی ئی (صد) بولي په سانسکرت کښې ورته (ست) وائي چه د (ت- ل) په ابدال ئی يو له بله فرق پيدا کړيدی لکه چه د پښتو (ست) او د فارسی (سلا) هم همدغه راز فرق لري او ويلی شو چه په پښتو کښې (پلار) او په سانسکرت کښې (پتری) هم د دغه ابدال مثال دی.

اوسپنه: په سانسکرت کښې ورته (ايس) وائي او معلومېږی چه د دواړو لغتونو اصل يو دی.

نوم: لکه چه په فارسی ئې (نام) بولي په سانسکرت کښې هم (نام) ورته وائي چه له پښتو نه څه ډېر لرېوالی نلري.

نوی: په فارسی او سانسکرت دواړو کښې ورته (نو) وائي او ويلی شو چه د پښتو (ناوی) به هم له نوی څخه ماخوذوي ځکه چه هغه هم نوی کاله ته راځی او هر څه ئې نوی وي.

نژدی: چه نژدی هم وائی او په فارسی ئې (نزديك) بولی په سانسکرت کښې (نيد) ويل کيږي.

درې: په سانسکرت کښې (ترې) ويل کيږي او بې له دې نه چه (د- ت) پکښې يو له بله بدل شويدی نور څه فرق نلري- دغه راز ابدال د پښتو پخپل کور کښې هم شته لکه زبات او زباد- د فارسی (مادر) او د سانسکرت (ماتری) هم د همدغه ابدال مثال دی.

اوبه: په سانسکرت کښې ورته (اپ) وائي.

بربت: چه په فارسی ئې (بروت) بولي په سانسکرت کښې ورته (بهرودت) وائي چه يو له بله ماخوذ معلومېږي.

کوتره: د فارسی (کبوتر) د پښتو کوتره او د سانسکرت (کبوت) درې واړه داسې لغتونه دي چه اصل ئې يو معلومېږی.

نوك: دا کلمه هم په سانسکرت کښې (نکهه) ويل کيږي چه په اخر توری باندې پوره تلفظ نه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مستې: په فارسی ئې (ماست) بولي او په سانسکرت کښې ورته (مستو) وائي چه هېڅوك ئې له نزدېوالی سترګی نشی پټولی.

شولې: په سانسکرت او فارسی کښې ئې (شالی) بولي.

پنه: چه په فارسی ئی (پایزار) بولی د سانسکرت له (پنهی) سره ډېر نزدې ښکاري.

تبه: په سانسکرت کښې ورته (تپ) وائي چه په پښتو کښې د حرارت په معنی دی او ویلی شو چه (تبه) او (تپ) به یو له بله جوړ شوی وي.

تپوس: څوك چه د دې لغت له اصل څخه خبر نه وي ښائي چه هغه دا ګمان وکړي چه له عربی (تفحص) څخه جوړ شوی او مغن شویدی مګر حقیقت داسې نه دی ځکه چه دا لغت په اریائی ژبو کښې مشترك اصل لری چه په سانسکرت کښې (تپاس) په فارسی کښې (پرس- پرسان) او په پښتو کښې تپوس ویل کېږي مګر هغه قرابت چه تپوس او تپاس یو له بله لری فارسی ئې ورسره په هغه اندازه نلري.

برو: یا برهو چه ګرم او تاوده باد ته وائی په سانسکرت کښې ورته (پروا) وائي چه د فارسی (پروان) او د پښتو (پرمان) هم له همدغې ریشې ماخوذ معلومېږي.

دوړی: چه ګرد او خاکباد ته ویل کېږي په سانسکرت کښی (دهور) ورته وائی.

چتری: په سانسکرت کښې ئی (چهتری) بولی او یوه خفیفه (ه) پکښې زیاته ده.

څر: چه ځینی پښتانه ئې (څړ) وائي په سانسکرت کښې (چر) ویل کېږی.

چرګ: په پښتو کښې هغه حیوان ته وائي چه په وچولی کښې سپینوالی لری او ځینی پښتانه ئی (چرګی) هم بولی چه په سانسکرت کښې ورته (چرکا) وائي.

ځوم: لکه ځمکه چه په سانسکرت کښې (جماه) بولی ځوم ته هم په سانسکرت کښې (جمای) وائي.

پالل: دا مصدر په فارسی په پرورش نمودن باندی ترجمه کېدی شی چه په سانسکرت کښې (پالنا) همدغه معنی لری- هر کله چه په دې لغت کښې د پرورش او تربیت معنی پرته ده نو سړی ویلی شی چه د (پلار) کلمه به هم له همدغی کلمې څخه جوړ شوی وی.

ډله: د جمعیت په معنی ده او په سانسکرت کښې په ډېر لږ لفظی تغیر (ډل) ویل کېږی او همدغه معنی لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور: دا لغت هم په ډېرو اریائی ژبو کښې په لږ لفظي تغیر لیدل کېږي اوویلی شو چه د سانسکرت (ماترِی) د انګلیسی (مدر) د فارسی (مادر) او د پښتو (مور) له یوه اصل څخه جوړ شویدي.

پلاَر: په سانسکرت کښې ئې (پتری) او په فارسی ئی (پدر) بولي.

سا: په سانسکرت کښې (سانس) د همدغه معنی لری.

سکه: د عیاني په معنی دی یعنی هغه ورور یا هغی خور ته ویل کېږي چه له مور او پلاره وی او په دواړو اصلونو کښې شریك وی- په سانسکرت کښې (سکا) هم همدغه معنی لري او خپله اشتقاقی علاقه ورسره ښئي.

پاڼه: چه په فارسی (برگ) بولی په سانسکرت کښې ورته (پنا) وائي.

هنجه: په سانسکرت او فارسی دواړو کښې ئی (هنگ) بولي.

مېږ: چه ځینی پښتانه ئی مګ لولی او مؤنث ئی مېږه او مېګه راځی په سانسکرت کښې ورته (میخ) وائي چه لکه سنګتیا او سنخیا د (ګ – خ) ابدال ښئي.

مَنل: په سانسکرت کښې (مانا) د منلو په معنی دی او لکه چه د پښتو مصدرونه په (ل) تمامېږي د سانسکرت مصادر په (نا) باندی اتمام مومی لکه (سمبهالنا) او (پالنا) چه د سمبهالولو او پاللو په شان مصدرونه دی او په هماغه معنی دی.

مندرۍ: دا لغت که څه هم اوس دومره ډېر نه اروېدل کېږی او زیات پښتانه (والۍ) یا غوږ والۍ ورته وائي مګر د پښتو صحیح لغت دی چه له محاورې نه لاتر اوسه نه دی لوېدلی او اوس هم ځینی پښتانه وائي چه په غوږ کښې ئې مندرۍ اچوم او د ځینو ښځو نوم مندرۍ وي ځکه چه په پښتو کښې د اکثرو ښځو نومونه لکه: اورۍ، غوټۍ، یا داسې نور ... د زیوراتو او ګاڼو له اقسامو څخه وی او مندرۍ هم په همدغه لحاظ د ښځو نوم اېښودل کېږی په سانسکرت کښې (مورندی) هم همدغه معنی لری او دواړه د یوی ریشې څخه ماخوذ ایسی.

نته: یا نتکۍ چه په پزه کښې ځوړندېږی او پښتانه ئی زښت ډېر خوښوی او مینه ئې پرې راځی لکه چه له دی لنډۍ نه معلومېږی:

ستا په نتکۍ کښې شیطان ناست دی هره شیبه مې ستا خولګۍ ته لمسوینه

په سانسکرت کښې ئی هم (نتهـ) بولي چه په تلفظ کښې ئې ډېر لږ فرق محسوسېږی.

ندرور: چه په فارسی ئې (ننو) بولي په سانسکرت کښې ورته (نند) وائی او دری واړه لغتونه د یوی کورنۍ معلومېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لېمبو: په سانسکرت کښې ئې (نېبو) بولی چه له لېمبو او لېمو سره ډېر نزدېوالی لري.

کوډی: د سحر او جادو په معنی په پښتو کښې مشهور لغت دی او هغه څوك چه دا کار کوی (کوډګر) ورته وائي- په سانسکرت کښې (کدهه) د کوډو په معنی دی او په ریشه کښې ورسره ډېر نزدی ايسي.

کوهی: دا لغت په سانسکرت کښې (کوا) ویل کېږی او د (چاه) په معنی دی.

ګازره: چه ځینی پښتانه ئی (زردکه) بولی په سانسکرت کښې (ګاجر) ویل کېږي.

مخ: په لږ لفظی تغیر سره په سانسکرت کښې مخ ته (موخ) وائي چه یو له بله ماخوذ معلومېږي.

له دی پورتنیو مثالونو څخه به د پښتو او سانسکرت لغوی قرابت تر یوه حده ښکاره شوی وی- که موږ د پښتو ژبې خپلوی له ځینې نورو آریائی ژبو سره مقایسه کړو ښائي چه ځینې لغتونه به پیدا کړو چه د پښتو او یوی بلی اریائی ژبی قرابت وښئي مګر په دغه اندازه نه ځکه چه ژبې هم لکه ملل او اقوام پخپل مینځکښې متفاوت قرابت لری او د همدغه قرابت په اندازه په لغاتو او عمومی صفاتو کښې هم خپل نزدېوالی او شباهت ښئي. په هغه اندازه چه اریائی ژبی پخپل کور کښې یو له بله خپلوی لری له سامی ژبو سره ئې نه لري مګر څه نه څه نزدېوالی پکښې لېدل کېږي او داسی نه کېږي چه یو له بله په هېڅ شی کښې شباهت ونلری.

کوم قرابت چه اریائی ژبې یو له بله لري هغه هم متفاوت دی. هغه کسان چه په ژبو کښې عمومی مطالعه لري او د ژبو پوهان ورته ویل کېږی هغوی په اریائی ژبو کښې پښتو، سانسکرت، فارسی، اوستا، او ځینی نورې ژبې یو له بله ډېرې نژدی ګڼی او ډېره خپلوی ئی ښئي.

پښتو او فارسی:

په پښتو او سانسکرت خو څه نه څه خبرې وشوې اوس به د پښتو او فارسی لغوی نزدېوالی او قرابت لږ څه څرګند کړو ځکه چه دا دواړه ژبی هم لکه نورې اریائی ژبې پخپله مینځکښې قرابت لری چه ځینی لغات په دواړو ژبو کښې عیناً بی له تغیر او تبدیله مستعمل دی او ځینی په لږ لفظی یا معنوی تغیر مشترك معلومېږی چه دلته ئې ځینې نمونې او مثالونه ښیو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سور: لکه چه په پښتو کښې یوه مخصوص رنګ ته وائي او د پښتو په محاوره او قاموس کښې اصلي ځای لري، په فارسی قاموس (برهان قاطع) کښې هم په همدغه معنی قید دی. د همدی لامله (سور ګل) ګل سوری بولي او (لاله سوری، شراب سوری) په همدغه لحاظ ویل کېږی.

تلوسه: دا لغت د اضطراب او ناقراری او زیات انتظار په معنی د پښتو په محاوره کښې مستعمل دی او په فارسی قاموس کښې هم په همدغه معنی قید دی که څه هم د نن ورځې په فارسی تحریر او ادبیاتو کښې ئی نه مومو.

جغندر: د لبلبو په معنی په پښتو او فارسی دواړو کښې شته او هېڅ فرق نلری- هر کله چه په پښتو او فارسی کښې ډېر لغتونه لکه: ګل، آسمان، باد، هوا او داسی نور په یوه معنی مستعمل دي چه ځینی د دې دواړو ژبو د اختلاط او ګډون په سبب او ځینی د اصل او اساس د قرابت او نزدیوالی له کبله په دواړو ژبو کښې په مشترك ډول ویل کېږی نو دغه برخه به پرېږدو او هغه مثالونه به وښیو چه په دواړو ژبو کښې په څه لفظی تغیر مستعمل دي او داسې معلومېږي چه دواړو صورنو له یوه اصل څخه تحول کړېدی لکه دا لاندینی مثالونه:

سپین: دا لغت په فارسی کښې (سپید) لوستل کېږی چه له سپین څخه ماخوذ معلومېږی.

رسی: له رسن سره چه په فارسی کښې ریسمان هم ورته وائی لغوی قرابت لری.

تبر: په فارسی کښې (تبار) هم په همدغه معنی دی او د دواړو لغتونو اصل یو ښکاری.

باتنګڼ: چه په پښتو کښې بانجانو ته وائی په فارسی کښې (باتنګان) هم همدغه معنی لری لکه چه په برهان قاطع کښې قید دی.

سکاره: چه د نن ورځې په فارسی کښې ورته (ذغال) وائی په فارسی قاموس کښې (سکار) په همدغه معنی قید دی.

کټ مټ: په فارسی کښې (کت مت) همدغه معنی لری لکه چه په پښتو کښې ئی کټ مټ لری.

مرغه: د فارسی (مرغ) سره په معنی کښې یو والی او په لفظ کښې نزدیوالی لری.

غوز: په برهان قاطع کښې (غول) د غوز په معنی لیکل شویدی او د (اسبغول) په تحلیل کښې هم ویل شویدی چه د دغه بوټی پاڼی هم لکه د آس غوږونه داسی وی نو ځکه ورته اسبغول وائی یعنی دا لغت ترکیبی لغت دی چه یو جزئی اسپ او بل جز ئی (غول) دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غويی: يا غوا چه د نن ورځې په فارسی کښې ورته (گاو) او (مادگاو) وائي په ځينو فارسی قاموسونو کښې (غاو) هم په همدغه معنی ليکل شوی نو ويلی شو چه (گاو) هم له (غاو) څخه جوړ شويدی چه هغه له (غوا) يا غويی څخه ماخوذ معلومېږی (غ- گ) هم په ډېرو لغتونو کښې يو په بل بدلېږی لکه چه د سانسکرت او پښتو لغاتو په بحث کښې ئی ډېر مثالونه وښودل شوه.

غړ: چه ځينی پښتانه ئی (غګ) بولي په فارسی کښې هم يو لغت شته چه غګ ته ډېر نزدی معلومېږی ځکه چه (غاك) په فارسی کښې يوه خاص اواز ته وائی لکه چه برهان قاطع ليکي: غاك بر وزن خاك اواز و بانگ كلاغ را گويند.

ګبين: په فارسی کښې انګبين همدغه معنی لری او د دواړو لغتونو اصل يو معلومېږی.

انګېرل: د پښتو مستعمل مصدر دی چه د پنداشتن معنی لری او ډېری صيغی ورځنی جوړېږی –په فارسی کښې- (انگاريدن) همدغه معنی لری او همدغه راز مصدر دی.

بور: په پښتو کښې يو قسم رنګ دی چه سور والی ته مايل وی مګر په فارسی کښې بور هغه اس ته وائي چه رنګ ئې سور والی ته مايل وي.

بوزه: په فارسی کښې هغه شرابو ته وائي چه له اوړو، وريجو او اربشو جوړ شوی وی او د مېوی معنی هم لری لکه چه د ژبی د پوهانو څخه يو تن وائي چه (خربوزه) له دوو جزو څخه مرکب لغت دی چه (خر) د لوی په معنی دی او (بوزه) مېوی ته وائی نو د خربوزی معنی لويه او غټه مېوه ده- په سانسکرت کښې هم دا لغت همدغه معنی لري.

په پښتو کښې د ځينی عياشو خلقو په باب کښې ويل کېږی چه خپل مال ئی بنګ و بوزه کړ چه بوزه پدی ځای کښې د مېوی او شرابو دواړو معنی ورکوی- د پښتو په ځينی پخوانيو کتابو کښې دا لغت د شرابو په معنی هم مستعمل دی لکه چه په تاريخ مرصع کښې يو ځای د يوه بد سړی د قتل په واقعه کښې ليکي چه پس له مرګه ئې بوزه له خولی او پزې راووتل او قصد ئې شراب دی.

لوخ: چه په فارسی کښې ورته (لچ) وائي دواړه له يوه اصل څخه ماخوذ معلومېږی ځکه چه (خ، چ) ډېر ځله يو په بل باندی بدلېږی. په فارسی کښې (لوت) هم د لوخ معنی لری او (ت، خ) هم يو له بله بدلېږی لکه: (خښتن، تښتن، تښتېدل، خښتېدل.

سور: په مجهول و او چه ځينی پښتانه ئی سپور هم بولی د فارسی له (سوار) سره پوره لغوی قرابت لری- په فارسی کښې (اسوار) هم د سوار په معنی دی او په ځينی

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاموسو کښې قید شویدی. احتمال لری چه دا لغت له (اس) او (وار) څخه مرکب وی او په اصل کښې (اس وال) وی چه وروسته (اسوار) او بیا سوار شوی دی.

لوغل: په پښتو کښې د لوشلو معنی لري او په لغاتو کښې هم لیکل شویدی چه په فارسی کښې (لوغیدن) هم په همدغه معنی راځی او له لوغل سره ډیر نزدیوالی ښئي.

درغل: دا لغت په پښتو کښې د چل او حیلی په معنی دی او درغلی چالباز او حیله ګر سړی ته ویل کیږی چه په فارسی کښې (دغل) عیناً همدغه معنی لری او درغل ته ډیر نزدی ښکاري.

اندېز: په فارسی کښې (اند) او (اندك) لږ شي ته وائي او په پښتو کښې اندېز د ورك او نایاب په معنی راځي.

دغه راز ډیر لغتونه په پښتو او فارسی کښې مومو چه په ډیر لږ لفظی تغیر په دواړو ژبو کښې ویل کیږي او په معنی کښې یو له بله هیڅ فرق نلری لکه: آب، اوبه- خور، خواهر- راغ، راغه- ستر، سترګ- تریخ، تلخ- لېور، ایور- ځنګل، جنګل- او داسی نور ... چه مونږ ئې د زیاتوالی او ډېروالی له کبله ټول مثالونه نه راوړو او په همدغو څو نمونو باندی اکتفا کوو.

که مونږ د فارسی لغات سره له ټولو رنګونو او متعددو لهجو له نظر لاندې ونیسو ډیر داسې لغات پیدا کولی شو چه له پښتو سره په ریشه کښې شریك یا له پښتو نه ماخوذ دي لکه (ګاو) چه په فارسی کښې په یوه بل صورت یعنی (غاو) هم شته چه له غوا او غویی سره ښکاره قرابت لری بلکه له پښتو نه اخستل شویدی ځکه چه دغه ماده په پښتو کښې متعدد صورتونه لری او خپل اصالت ثابتوی.

یا لکه (ګوش) چه په فارسی کښې (غول) هم ویل کیږی چه له (غوږ) ځنې جوړ شوی دی او ویلی شو چه ګوش هم له (غول) او غوږ څخه ماخوذ دی ځکه چه (غ، ګ) زښت ډیر سره بدلیږی او د یوه توری مثال لری.

دلته باید دا هم ووایو چه په فارسی کښې هم ځینی لغتونه لکه د پښتو بعضی لغات متعدد صورتونه او زیات رنګونه لری یعنی لکه چه په پښتو کښې (لمر، نمر، مر) څو رازه ویل کیږي د فارسی هم اکثر لغات په مختلفو لهجو سره لوستل کیږی چه د فارسی قاموسونه دا حقیقت په ښه شان ثابتوی او په یوه لغت کښې څو صورتونه لکه (نیلوفر، لیلوفر، لیلوبر، لیلوپل) راته ښئي او لکه د پښتو (ویاله- بیاله) په فارسی کښې هم (تراویدن- ترابیدن) د ترشح په معنی ښکاره کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فارسی کښې هم د تورو د ابدال په اثر کښې یو لغت لکه: کاچار او کاچال د اثاث البیت په معنی دوه صورتونه لری مګر د نن ورځې په لیك او تحریر کښې له څو مختلفو صورتو څخه یو صورت انتخاب شوی او یوازی (نیلوفر) ویل کېږی ځکه چه دا د ژبو عادت دی چه وروسته تر نضج او پوخوالی په لیك او تحریر کښې یوه معیاری لهجه پیدا کوی او له هغه ابتدائی تشتت او اختلاف څخه را اوزی. مونږ ډېر فارسی لغتونه په قاموسونو کښې په مختلفو شکلونو ګورو چه نن ورځې په تحریر کښې ئې نه وینو یعنی ټول (ماه) لیکی او هیڅوك (ماح) نه لیکی- همدارنګه د (ګستاخ) په ځای (استاخ) او د (افراشتن) په ځای (افراختن) څوك نه وائي- په هر ځای او د هر چا په لیك کښې (انبوه) او (اندوه) په همدغه یوه ډول لیدل کیږی او هېڅوك (انبه) یا (انده) نه لیکی او نه د (زغال) په غوض (ژګال) لیکل کېږی که څه هم قاموسونه ورځنی دك دي او ډېر مثالونه لری ځکه چه د فارسی لیك هغه ابتدائی مرحله طی کړېده او لیکوال ټول په یوه لاره روان شویدي هسې نه چه څوك (غراش) او څوك (خراش) ولیکي یا ځینی (دغل) او حینی نور (دګل) غوره کړی او په لیکلو کښې متعددی لارې جوړې کاندي.

که سړی د فارسی لیك او تحریر ته ځیر شی دغه راز اختلافات به ډېر پیدا کړی او بی له ځینو مثالونو لکه: نوشت، نبشت، بخشود، بخشید- افتاد، افتید- اکنون، کنون- رساند، رسانید- نور اختلافات نه لیدل کېږی مګر داسی هم نشو ویلی چه د لهجې اختلاف پکښې بیخی نشته.

لکه چه په پښتو کښې بدلېدونکو تورو یا لوېدونکو او ځای بدلوونکو تورو یوه لغت ته څو صورته او څو رنګه ورکړیدی، په فارسی لغاتو کښې هم دغه کار شویدی چه د نن ورځې په تحریر کښې لږ او په قاموسونو کښې زیات تر نظر تېرېږی لکه: لوبیا، لوویا- کتاره، کتاله- افراختن، افراشتن- بان، بام- غلیواژ، غلیواج- انجغ، انجوغ- بوزه، یوزه- اسوار، سوار- کالب، قالب- افروز، فروز- تګاب، تګاو- ګرختن، ګریختن- ایاس، ایاز- غراشیده، خراشیده- یا داسی نور ...

که مونږ د فارسی ګرامر ته ښه ځیر شو او د هر مصدر تصریفات په نظر کښې ونیسو دا به راته څرګنده شي چه د پښتو د ځینی مصادرو فعل حال چه له ماضی څخه مخالف وی په فارسی کښې هم امثال او نظایر لري نو دا چه ځینی ګرامر لیکونکي دغه راز افعالوته په پښتو کښې په دوه مصدرونه قایلېږی چه یوه ته مستعمل او بل ته غیر مستعمل وائي یعنی د دی لامله چه د (تلل) فعل حال (ځی) راځی نو ځل یو غیر مستعمل مصدر ګڼی په فارسی کښې هم دغه مشکل پیښ دی او شته مګر تر اوسه ورته څوك یا متوجه شوي نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي يا چا اهميت نه دی ورکړی او په پښتو کښې خوشې په خوشې دا خبره دومره غټه شوېده چه د ګرامر د تشتت اوبی نظمۍ لوی د ليل ګڼل کېږي.

لکه چه په پښتو کښې د (الوتل) له مصدر څخه فعل حال (الوزی) جوړيږی يا له (وتل) څخه (اوزی) او له (پرېوتل) څخه (پرېوزی) جوړيږی په فارسی کښې هم له (ساختن) څخه (ميسازد) او له (باختن) څخه (ميبازد) جوړيږی او نور مثالونه هم لری لکه: دوختن، ميدوزد- تاختن، ميتازد- ګريختن، ميګريزد- افروختن، ميافروزد- يا داسی نور ...

پدی ټولو مثالونو کښې فعل حال له ماضی څخه مخالف دی او سړی ويلی شی چه دغه د (ت، ز) ابدال لکه چه په پښتو کښې ليدل کېږی په فارسی کښې هم شته چه بايد هلته هم سړی په دو مصدرونو قايل شی يعنی له (تاختن) سره (تازيدن) او له (باختن) سره (بازيدن) دوه پالتو مصدورنه هم قبول کړو. هر کله چه زما د بحث اصلی موضوع فارسی نشی کېدای او پدی ځای کښې يو ضمنی اهميت لری نو په ډېرو خصوصياتو کښې ئې بحث نشم کولی او نه ئې په جزياتو کښې داخلېدلی شم.

د همدی لامله بېرته پښتو ته را ګرځم او غواړم چه ترکيب او اشتقاق باندی لږ رڼا واچوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکیب او اشتقاق

هغه کسان چه د ژبو په شاوخوا کښې علمی او عمومی مطالعات لری او د ژبو پوهان بلل کیږی هغوی وائي چه د انسان لمړی کلمات اسماٴ او نومونه و چه وروسته ورځنې افعال او بیا حروف او روابط پیدا شویدی نو ویلی شو چه انسان پخپل لمړی تلفظ کښې نومونه او بسیط کلمات استعمالول او په دغو کلماتو کښې به هم شفوی حروف زیات و.

د دې خبرې تصدیق اوس هم واړه اطفال او کوچنیان په ښه شان کوي ځکه چه هغوی هم لمړی ځل په شفوی حروفو او ډېرو بسیطو کلماتوتلفظ کوی او وروسته بیا په غټو الفاظو او ثقیلو حروفو شروع کوی. نو په دغه اعتبار سړی ویلی شی چه په هره ژبه کښې لمړی ځل واړه الفاظ پیدا شویدي او وروسته بیا له هغو الفاظو څخه نور لفظونه د ترکیب او اشتقاق په ډول جوړ شویدي چه که سړی لږ دقت وکړی او د کلماتو ریشې او نیلی ولټوی ډېر لغتونه یو له بله ارتباط او نزدېوالی لري- ډېر داسې لغتونه پیدا کیږی چه په ظاهره بسیط معلومیږی مګر هغه په حقیقت کښې مرکب وي، ډېر داسې لغات شته چه سړي ته په سر سری نظر داسې ایسی لکه چه له کوم بل لغت سره هیڅ اشتقاقی تناسب نلری او نه پکښې ترکیبی رنګ لیدل کیږی مګر حقیقت بل راز وي چه وروسته له تحقیق او څېړنی څه نه څه معلومیږی. پدی ځای کښې باید دا هم وویل شی چه دا بحث په هره ژبه کښې په ظنی اساس باندی بنا وي او داسې نشي کېدی چه د لغاتو په تحقیق او تحلیل او دغه راز تحقیقاتو کښې سړی هېڅکله سهوه نشي یا هر څه چه وائي هغه له اعتراضه خلاص وي.

یو تن له اروپائی پوهانو څخه وائي (د هتری) په سانسکرت کښې د دختر په معنی دی چه له (ده) څخه مشتق دی (ده) په سانسکرت کښې غوا لوشلو ته ویل کیږی او هر کله چه پخوا دغه کار هغو نجونو کاوه چه مېرونه به ئې نه درلودل او د پلار په کور کښې به وې نو په همدغه نامه وبلل شوې- دا تاویل د فارسی په (دختر) کښې هم تطبیق کیږی ځکه چه (دوختن) په فارسی کښې د غوا لوشلو په معنی هم راځی نو (دخت) یا دختر ورځنې ماخوذ کېدی شي.

همدارنګه د انګلیسی کلمی (سستر) په تحلیل کښې چه (جنی) ته ویل کیږی هم وائی چه (سستر) د تارو رېشلو معنی لری او د دی لامله چه پخوا به د انګلیسی جونو کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

تار وربشل و، نو سستر ورته وویل شوه. یو بل تن د ژبې له پوهانو څخه وائي چه (دوشیزه) په اول کښې وړې جنۍ ته ویل کېده چه په اورو به اختسل کېده او له (دوش) څخه دا کلمه جوړه شویده وروسته دې لغت خپل ځای بدل کړ او د پېغلی دپاره خاص شو چه اوس وړی جنۍ ته هډو نه ویل کېږی. دغه راز تاویلات که څه هم د منلو وړ دي مګر که څوك پکښې خبرې پیدا کوی نبائی چه نور تاویلات هم پیدا کړی شی او په دغو تحلیلاتو قانع نشی.

نو کیدی شی چه زمونږ پدی بحث کښې هم ځینې داسې خبرې وی چه څوك ورته ګوته ونیسی یا کوم بل تاویل وکړی مګر پدی باب کښې د هر راز نظریاتو ښکاره کول مفید دی او د لغوی تحقیقاتو په لاره کښې ارو مرو څه رڼا پیدا کوی چه دغه دی مونږ ورباندې پیل کوو:

سپوږمۍ: په یقینی ډول ویلی شو چه دغه سپین ټیکلی (سپوږمۍ) له ډېرو وختو را ایسی د انسان توجه خپل ځانته را ګرزولي ده او په لمړیو وختو کښې ئې یو نوم ځانته پیدا کړیدی، که مونږ د پښتو په شعر او ادب کښې دا کلمه ولټوو ډېر زیاته به موله نظره تیره شی او وبه پوهېږو چه زمونږ په عامیانه او عام ادب او لنډیو کښې دومره عمومیت لري لکه چه ګل او بلبل، می او ساقی خط و خال یا دا راز نور کلمات ئې په شرقی ادب خصوصاً په فارسی کښې لري. مګر ویلی شو چه دا کلمه په لمړی ورځ په همدغه کیف او مقدار نه وه پیدا شوی بلکه له دوو کلمو څخه ئې ترکیب موندلی.

که مونږ د شعرا٫ دیوانونه وګورو ډېر ځایونه د سپوږمۍ په ځای (وږمۍ) او (وږمکه) پیدا کوو او پوهېږو چه دا کلمه پخوا (وږمۍ) وه چه وروسته ورسره یوه بله کلمه (سپینه) زیاته شوی او سپوږمۍ شویده لکه چه (تروږمۍ) له توری وږمۍ ترکیب موندلی او نن لکه یوه بسیطه کلمه په نظر راځی.

لکه چه په فارسی کښې (ماه) د سپوږمۍ او د میاشتی دواړو معنی لری یا په عربی کښې (شهر) اصلاً د سپوږمۍ په معنی وه او وروسته ئې د شمسي او قمری میاشتو مفهوم پیدا کړیدی او په پښتو کښې هم میاشت سپوږمۍ او دغو معدودو ورځو ته په مشترك ډول ویل کېږی همدغه راز سپوږمۍ هم کله د میاشتی او شپو ورځو په معنی راځی چه (تروږمۍ) تورو شپو ته او سپوږمۍ سپینو او رڼا شپو ته ویل کېږی.

دلته: پدې کلمه کښې هم ترکیبی رنګ ښکاره دی که څه هم په ظاهره ډېره بسیطه ایسی- د دی لغت یو جز (دا) او بل جزئی (لته) دی چه د ځای معنی لری لکه چه د پښتو په قاموسو کښې هم په همدغه معنی قید دی. (دا) هم د پښتو مستعمله کلمه ده چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نږدې اشاره دپاره استعمالیږی او د دواړو جزو له ترکیب څخه د (اینجا) معنی پیدا کیږی.

ځینې پښتانه (دالته) عیناً د (دلته) په عوض وائي او د (دا) الف هم نه غورځوی.

هلته- دا کلمه هم لکه (دلته) په اصل کښې (هالته) وه چه یو جزئی (ها) او بل جزئی (لته) دی لکه چه اوس هم ځینی پښتانه (هالته) د (هلته) په ځای وائي او د (آنجا) معنی لری ځکه چه (ها) بعیده اشاره ده او لته د ځای معنی لری نو د دواړو جزو له ترکیب څخه د آنجا مفهوم پیدا کیږی.

پشکال: چه د بارانو وخت او موسم ته وائي له (برشکال) څخه جوړشویدی چه (برش) په سانسکرت کښې باران ته وائی او (کال) د وخت په معنی دی برسات هم له (برش) سره اشتقاقی ارتباط لری.

تربور: دا کلمه په لمړی نظر معلومیږی چه یو جزئی (تره) او بل جزئی (بور) دی چه د فارسی له (پور) او د سانسکرت له (پوتر) یا (پتری) سره پوره قرابت لری ځکه چه په پښتو کښې هم (بور) د ځوی په معنی دی لکه چه په فارسی او سانسکرت کښې (پور) او (پوتر) همدغه معنی لری- د همدی لامله (بوره) او (بورچنډه) هغې ښځې ته وائي چه ځوی ئی مړ وي او تربور هم د تره ځوی ته ویل کیږي.

ترله: دا لنډه کلمه هم له مرکبو کلمو څخه ده چه د تره لور ته ویل کیږی او له همدغو دوو کلمو څخه ئی ترکیب موندلی او ترخیم پکښې شویدی.

نهار: په پښتو کښې هغه چاته نهار ویل کیږې چه خوراك څه نلری او وږی پاته وی لکه چه وائی (فلانکی نهار دی څه نلری) یا (هغه مسافر بیګا نهار پاته شو او چا ورته څه را نه وړل) په سانسکرت او زړه فارسی کښې (اهار) طعام او خورش ته وائي چه په پښتو کښې په منفی ډول (نهار) مستعمل دی- د نن ورځی په عامیانه فارسی کښې (اهار) یو بل صورت پیدا کړی او (نار) شویدی مګر معنی ئی څه تغیر نه دی موندلی او د دې په ځای چه (بی اهار ماند) ووائی (بی نار ماند) ویل کیږی.

په پښتو کښې (ناری) هم له همدغې کورنۍ څخه دی.

ستوری: دا کلمه په پښتو کښې هماغه معنی لری چه په فارسی کښې ئی (ستاره) لری- په سانسکرت کښې (سور) هم د لمر په معنی دی چه د پښتو ستوری ته په لفظ او معنی کښې نږدی معلومیږی.

که ووایو چه (سترګه) هم له ستوری سره اشتقاقی علاقه لری ښائي چه له حقیقت څخه لری نه وي ځکه چه په پښتو کښې ستوری ته، سترګه هم وائي لکه چه د سحر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستوری د سحر سترګه بولي، او کله چه ډېر تیاره وی نو هم وائي چه سترګه په سترګه نه ښکاري او غرض له لمړی سترګې ستوری وی.

غړوندی: څرګنده ده چه دا لغت دوه مستقل جُزَ لری چه یو جزئی غاړه او بل جزئې (وندی) دی چه وند د (بند) په معنی دی او دغه دوه توری (و، ب) په ډېرو کلماتو کښې لکه (ویاله، بیاله) یو په بل بدلېږي- په پښتو کښې (وندنی) په مستقل صورت هم مستعمل دی چه د لوخو یوه مخصوص قسم پړي ته وائي او لوګړې پکښې لوی- او ګېډۍ تړی- همدارنګه (وندر) هم یو راز پړی دی چه غړوندی پکښې پراته وی او غوایان پرې تړل کېږي.

نو غړوندی بې له څه شك او شبهې د غاړی وندنی ته ویل کېږی چه تحت اللفظ ترجمه ئې (ګلوبند) دی که څه هم د فارسی په اصطلاح کښې ګلوبند یوه ښایسته امیل ته ویل کېږي چه د تزین او آرایش دپاره په غاړه کښې اچول کېږي.

وګړی: پدی کلمه کښې دوه تاویلونه په نظر راځی یو دا چه وګړی یوه کلمه ده او له ګړېدلو څخه جوړه شوېده چه د ناطق او متلفظ معنی لری- بل دا چه له (وی ګړی) څخه مرکبه ده او دوه جزَ لری چه (وی) د لفظ او قول په معنی دی لکه چه په زړوکتابو کښې ئی مومو او د (وینا) کلمه ئی هم تائید کوی او (ګړی) یا (ګری) د نسبت او فاعلیت علامه ده چه له یوې بلې کلمې سره یو ځای کېږی او داسی اسم صفت ورځنې جوړېږی چه د فعالیت معنی هم پکښې پرته وی لکه: ژرنده ګړی- لوګری- اشرګری یا داسې نور ...

د دې وروستی تاویل په لحاظ هم ویلی شو چه دا کلمه په اصل کښې د ناطق او متلفظ په معنی وه چه د انسانی حقیقی مفهوم دی، وروسته ئې په معنی کښې څه تغیر او تحول راغلی او لږ څه ئې خپل رنګ بدل کړېدی.

پیمخی: له (پی) او (مخ) څخه جوړ شویدی چه اوس د ښکلی او ښایسته معنی لري او دومره عمومی مفهوم ئې پیدا کړی چه یوه ښایسته ټوپك ته هم پیمخی ټوپك ویل کیږي مګر په اصل کښې هغه چاته ویل کېده چه مخ به ئی په سپینوالی او لطافت کښې د پیو په شان و، چه هغه معنی په ټوپك کښې هیڅکله نه جوړېږی.

دغسې ډېر ترکیبی کلمات په پښتو کښې شته چه پس له ترکیبه ئې بله معنی پیدا کړېده او د اوسنی معنی په اعتبار د بسیطې کلمې حیث لري مګر لفظی صورت ئې ترکیبی رنګ لری لکه: یومخی چه پخپله ترکیبی معنی کښې ئی څه تحول قبول کړېدی او د همدی لامله هر سړی ته یو مخی نه ویل کېږی که څه هم هیڅوك دوه مخونه نلری

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر څوك د يوه مخ خاوند وى نو ويلى شو چه اوس يومخى د خپلى معنى په لحاظ چه صادق سړي ته ويل کيږى يوه بسيطه کلمه ده- همدارنګه زړه سواندى، سرتور، خوابدى، ټيټ سترګى، زړه تورن، زړور، او داسى نور ...له همدغسې لغاتو څخه دي چه وروسته له ترکيبه ئې بسيط حيث پيدا کړى او دريم لغت ورځنې جوړ شويدى مګر بالعکس ځينې داسې مرکب کلمات هم شته چه لفظى صورت ئې په ظاهره بسيط معلوميږى مګر په معنى کښې ئې ترکيبى رنګ ښکاره وى لکه (څنګه چه له (څه رنګه) څخه مرکب دى او همدغه ترکيبى معنى ئې ساتلى ده.

نغرى: دا لغت له (نغرل) سره اشتقاقى ارتباط لرى ځکه چه نغرل د خوړلو په معنى دى او نغرى هم د جوړو پخولو ځاى ته وائي او احتمال لري چه په لمړيو وختو کښې به د جوړلو ځاى هم همدغه و، ځکه چه دا د نانخوى خوني وروسته پيدا شويدي او په ابتدا کښې ژوندون ډير بسيط کيف درلود او اوس هم په کلوکښې زيات خلق دناستى په خونه کښې نغرى لرى او نغرى په غاړه ډوډى خورى.

شوملى: دا کلمه هم د پښتو له يوه مصدر سره چه (شومل) دى اشتقاقى علاقه لرى ځکه چه (شومل) د څکلو معنى لرى او شوملى هم د څکلو شى دى او په لفظ کښې هم دومره ورته نژدى دى چه د حرکاتو په تعديل ورځنى هغه کلمه جوړيږى چه ځينى کسان ئى اسم مفعول او ځينى ئى صفت مشبه او يا په کوم بل نامه بولى.

موړ: له (مړى) سره لفظى او معنوى تناسب لرى چه په ځينو ژبو کښې نه لبدل کيږى او همدغه تناسب ته اشتقاق وائي.

مړول او مړيدل چه دوه مصدرونه دي هم له همدى مادى ماخوذ دي.

مينځل: هر کله چه ظاهرى تطهير او پاکوالى په مينځلو راځى او مينځل ورته ويل کيږى نو وروسته همدغه لغت په لږ لفظى تغير د معنوى پاکوالى او تقديس و تسبيح معنى هم پيدا کړه او (مانځل) ورځنى جوړ شوه مګر څنګه چه د لغاتو د تغير او تحول سلسله تل جارى ده او هيڅکله نه قطع کيږى نو له (مانځل) څخه هم د يوه بل تحول او انتقال په اثر کښې (مونځ) جوړ شو او د صلوة معنى ئې پيدا کړه ځکه چه په مانځه کښې هم د لوى څښتن (مانځنه) شته او بې د ځان له مينځله او ظاهرى تطهير څخه نه ادا کيږى.

وروسته تر دي چه د دغه لغت ټول صورتونه په نظر کښې ونيسو نو څرګنديږي چه (مينځل) نسبت ووينځلو ته اصل او مرجح دى چه بايد په ليکلو کښې همدغه يو شکل او صورت غوره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندره: د دی لغت اصل او ریشه په سانسکرت کښې پیدا کولی شو او پوهېږو چه دا کلمه د دوو جزو څخه مرکبه ده ځکه چه په سانسکرت کښې (ناو) اواز ته وائي او (سو) هم د (خوش) په معنی دی چه له بلی کلمی سره د اختصار په ډول یو ځای کېږی او په سانسکرت کښې ئې په همدغه ترکیبی ډول مثالونه مومو لکه (سناد) چه خوش اواز ته ویل کېږی او (سکندهـ) د خوشبو معنی لری چه په دواړو کلمو کښې له (سو) څخه یوازی (س) اخستل شوی او (کندهـ) سره یوځای شویدی.

نو سندره هم د دی لامله چه په ښه اواز ویل کېږی او یوه خوږه نغمه وی د لفظ او معنی په اعتبار له (سناد) سره تناسب او اشتقاقی رابطه لري.

چرګۍ: د نغری غاړی او ماحول ته پښتانه (چرګۍ) وائي، ښائي چه دا لغت له (چرګۍ) اخستل شوی ځکه چه په ژمی کښې اکثر ځایونه خلق د نغری شاوخوا ته د خبرو اترو دپاره راټولېږی او د نغری غاړه په حقیقت کښې د جرګۍ ځای وی.

غږ: دا لغت په پښتو کښې معروف او مشهور دی چه په فارسی ئی (صدا) بولی مګر څومره چه په فارسی کښې (صدا) عمومیت لری او د هر شی اواز ته ویل کېږی غږ هغومره عمومیت نلری او د انسان په آواز پورې ډېر اختصاص لری. دی لغت د نورو لغتو په جوړیدو او پیدا کیدو کښې ډېره برخه اخستېده او څو لغتونه ورڅخه جوړشویدی یعنی له یوی خوا ترینه د (غږېدل) مصدر جوړ شوی لکه چه د پښتو اکثر مصدرونه له همدغسې کلماتو څخه جوړېږی له بل خوا ورځنی د (غوږ) لغت جوړ شوی چه د (غږ) اوریدلو اله ده او ټینګ تعلق ورسره لري.

څنګه چه له (غږ) څخه د (غږېدل) مصدر جوړ شوی همدارنګه له (غوږ) ځنی هم د (نغوږل) مصدر پیدا شوی چه د نن ورځی په محاوره کښې نشته مګر په پخوانیو کتابو کښې له خپلو مشتقاتو سره لېدل کېږی.

اومړی: هغه تار چه سست او بی تاوه وی (اومړی) ورته وائي لکه چه ټینګ او تاو کړی تار ته (مزی) ویل کېږی او یوه قوی او غښتلی سړی ته هم مزی وایه شی لکه چه بی قوته شی ته اومړی وائی او یوه داسی غړی ته چه حس او حرکت پکښې نه وی مړیږ ویل کېږی نو ویلی شو چه یا (اومړی) له مړی څخه جوړ شوی او یا (مړی) له اومړی څخه د نحت په اثر کښې پیدا شویدی.

پرتوګانړ: په اصل کښې د پرتوګ وانړ چه (وانړ) او (وانړکی) د پړی په معنی دی او له پرتوګ سره په اضافی ډول مرکب شوی او اختصار پکښې راغلی دی- وروسته بیا په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینی تلفظونو کښې (ګ) په (غ) بدل شوی او (پرتوغانی) شویدی مګر لمړی تلفظ اصل او مرجح دی.

زمکه: د دې لغت په عوض په فارسی کښې (زمین) او په سانسکرت کښې (جما) ویل کیږی. د فارسی نوم په تحلیل کښې ئې د ژبې پوهان وائي چه (زم) د یخنۍ او سردی په معنی دی چه (زمستان) هم ورځنې ماخوذ دی نو د دی لامله چه د زمکی جرم او مخ سوړ دی نو زمین ورته وویل شوه.

د سانسکرت نوم په تحلیل کښې ئې هم وائي چه (جما) له (جنم) څخه مشتق دی او جنم د پیدایش په معنی دی نو هر کله چه زمکه د ټول مخلوق د پیدایش ځای دی نو (جما) ورته وویل شوه.

په پښتو کښې (زمکه) هم دغه لمړی تاویل ښه قبلوی او ویلی شو چه په پښتو هم یخ موسم ته (زمی) وائی لکه چه په فارسی ئې زمستان بولي نو زمکه په همدغه اعتبار چه یوه سره کره ده په دغه نامه بلل شویده.

که دېته وګورو چه زمکه د ژوند او زرغونېدو ځای دی ښائی چه له دی دوو لغتو سره ئی هم څه اشتقاقی ریشه پیدا کړو.

زمکه له زیم سره هم په لفظ کښې نژدېمعلومېږی نو کیدی شی چه زمکی ته پدی لحاظ چه اوبه او زیم ورځنی پیدا کیږی زمکه ویل شوی دی.

غل: دا لغت هم له ډېرو لغاتو سره لفظی او معنوی مناسبت او اشتقاقی علاقه لری یعنی غل، غلیم، غلول، غالی، غبل، چه په فارسی ئی (دغل) بولی د یوی کورنۍ لغتونه دی بلکه غلی او غلی کېدل هم له همدغی خانګی څخه دي.

خوله: خوړل او خواړه له (خولی) سره لفظی او معنوی تناسب او اشتقاقی علاقه لري.

ځبل: ځوبل، ځبل او ځوبلول هم یو له بله جوړ شویدی.

کسل: لکه چه (کَسَیٌ) او (کسل) یو له بله جوړ شویدی او (کتل) هم ورته نژدی معلومېږی همدارنګه لېدل او لېمه هم یو له بله ماخوذ ښکاره کیږی.

تله: تلل او تول هم له تلی سره لفظاً د معنی قرابت لري.

مېلمه: په سانسکرت کښې (مهمان) د تعظیم معنی لری او (مها) هم معظم او مشر ته ویل کیږی نو هر کله چه مېلمه هم د عزت خاوند وی او هر څوك ئی تعظیم کوی هغه هم په دغه نامه وبلل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کښې مېلمه چه جمع ئې (مېلمانه) راځي له (مهمان) سره پوره قرابت لري او ویلی شو چه مېلمه هم په اصل کښې (مېلمان) و، او وروسته ورځنې الف او نون لوېدلی او مېلمه شوېدی- د دی دواړو تورو د لویدلو ډېر مثالونه هم په ژبه کښې شته او زيات شواهد لري د دې کلمی مونث چه (مېلمنه) راځي هغه هم د دې خبرې اثبات او تائيد کوی چه (مېلمه) په اصل کښې نون درلود او وروسته ورځنې لویدلی دی، که نه هيڅکله داسی نه کېږی چه مذکر کښې نون نه وی او په مونث کښې زيات شی.

لومه: په سانسکرت کښې (لوم) د بدن و ېښتانو ته وائی چه د پښتو لومه ورسره لغوي قرابت لري.

مشر: دا کلمه له (مها) او (مه) سره لغوی قرابت لری چه لمړی کلمه په سانسکرت کښې او دوهمه په فارسی کښې د لوی او بزرګ معنی لری.

کشر: په سانسکرت کښې (کشا) د خاشاك په معنی دی او په فارسی کښې (که) واړه ته ویل کېږی.

ورېشل: چه رېشل هم ویل کېږی د سانسکرت له (رشمی) سره چه تاروته ویل کېږی نږدی ښکاری- په پښتو کښې (رشمه) هم هغه مئين پړی ته وائی چه له تارو څخه جوړ شوی وی.

تنسته: په سانسکرت کښې تارو ته (تان) هم وائی چه د فارسی (تنيدن) او د پښتو (تنسته) ورسره اشتقاقی رابطه لری.

کلی، کلا، کور: دا دری واړه لغتونه یو له بله جوړ شوی او اشتقاقی علاقه لری، که څوك (کلا) له (قلعه) څخه مضغن بولی هغه به کلی او کور ته ملتفت نه وی.

سمسور: په پښتو کښی سمسور اوس د سر سبز او خرم و شاداب معنی لری او هر تازه باغ ته سمسور ویل کېږی مګر ښائی چه په اصل کښې به د ګلو سره چمن او ګلزار ته ویل کېده لکه چه په اشعارو کښې هم دا لغت د ګلو باغ سره زيات استعمال شويدی لکه:

باغ د ګلو به سمسور وی موږ به نه یو — د بلبلو به پری شور وی موږ به نه یو
ګله به هله ورته وکړم — چه سمسور باغ دی نورو نه نيسی ګلونه

وروسته په دغه معنی کښې تغير او تحول راغلی او د سرسبزی معنی ئی پيدا کړېده د دې خبرې تائيد او تصديق دا هم کوی چه په سانسکرت کښې (سمن) مطلق ګل ته وائي او په فارسی کښې یوه مخصوص ګل ته ویل کېږی نو کېدی شی چه سمسور له (سم) چه د سمن مخفف دی او (سور) څخه مرکب شوی وی او اصلی معنی ئی سور ګلزار وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرون: چه د تېرې ورځې په معنی دی او کله د مطلق تېر او ګذشته په معنی راځي لکه پرون شپه، پرون ورځ، پروسکال- په سانسکرت او فارسی کښې هم نیلې او رېښې لري ځکه چه په سانسکرت کښې (پر) او په فارسی کښې (پارینه) د تېر او ګذشته معنی لری او (پار) هم په فارسی کښې تېر کال ته وائي.

اوره: اوریا، اورېدل او (اوره) یو له بله ماخوذ او مشتق دی.

مړاوی: له مړاوبی څخه مخفف دی.

مری: دا لغت په پښتو کښې دوه معنی لری یعنی هم ستونی او توتکی ته وائی او هم هغه شی ته ویل کېږی چه په فارسی ئی (موره) بولی او یوه مخصوص قسم ته ئې (مروارید) هم وائی چه په پښتو ئی مرغلره بولي.

دا لغت له (موری) سره هم اشتقاقی علاقه لری چه په پښتو، فارسی او سانسکرت دری واړه ژبو کښې د اوبو تېرېدلو ځای ته وائی.

سوی: دا لغت په پښتو او فارسی دواړو کښې ظاهری قوارې او سر و صورت ته ویل کېږی چه وائي فلانکی ښه سوی لری او مراد ورځنی دغه ظاهري وضعیت او نمود وی.

په سانسکرت کښې (سوید) چه له (سوی) سره ډېر قرابت لری د خوی په معنی دی بلکه خوی له همدغې کلمې ماخوذ دی ځکه چه دا راز ډېرې کلمې شته چه په سانسکرت کښې په (س) او په پښتو او فارسی کښې په (خ) ویل کېږی لکه خسر چه په سانسکرت کښې (سوسر، شوسر) ویل کېږی یا لکه خور او خواهر چه په سانسکرت کښې ورته(سوسری) وائي نو ویلی شو چه سوی په اصل کښې د خوی په معنی و چه وروسته ئې معنوی تحول کړی او د ظاهري قوارې مفهوم ئی پیدا کړیدی.

همدارنګه خوی د پښتو او فارسی مشترك لغت دی چه په سانسکرت کښې هم ریشه لری.

کونډه: هغه ښځه چه مېړه ئی مړ وی کونډه ئې بولي- د دې لغت د معنی په تحلیل کښې دوه نظریې د سړی فکر ته راځی چه هغه دواړه د (کونډ) د کلمې څخه ناشی دی ځکه چه کونډ په پښتو کښې برسېره پدې چه د (کونډی) د کلمی مذکر صورت دی دوه نوری معنا هم لری یعنی د غره سر او جګی څوکی ته چه ونی او بوټی نلري او بیخی وچه او سپېره وی هم کونډه ویل کېږی او بی ښکرو حیوان هم کونډ او کونډی بولی، له لمړی معنی څخه معلومېږی چه کونډه د دی لامله په دغه نامه یاده شوېده چه دا هم د مېړه دنه والي په سبب وچه وی او د زېږېدو او انتاج هیله ورځنې نشي کېدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه معنی سړی ته دا القا کوی چه په پښتو کښې لکه چه بې ښکرو حیوان او بې ښاخونو ونی ته کونډ او کونډی ویل کیږی، خوار او عاجز سړي ته هم کونډ وائي ځکه چه په پښتو او فارسی دواړو ژبو کښې ښکر د قوت معنی افاده کوی لکه چه وائی فلانکی ښکر لری یائی ښکرونه ورمات کړه، که ئې له بزرګۍ ښکر شنه شی هم به دا کار ونکړی- نو هر کله چه کونډه هم په کلي او کور کښې عموماً خواره او عاجزه وی نو کونډه ورته وویل شوه.

سور: یوه مخصوص رنګ ته وائی چه په سانسکرت کښې ئی (شون) بولي- ځوك چه د تورو له ابدال سره اشنا وی او پدی باب کښې څه مطالعات لری هغه به دا خبره په آسانۍ ومنی چه شون او سور یو له بله جوړ شویدی او پوره قرابت لری ځکه چه (س، ش) او همدارنګه (ر، ن) هر وخت یو په بل بدلیږی او ډیر مثالونه لری لکه: شته، سته- رنګړی، ننګړی- او داسی نور...

کارګه: په سانسکرت کښې (کاک) همدغه معنی لری چه په پښتو کښې ئی کارغه او کارګه لری.

بیره: چه ځینی پښتانه ویره هم وائي په سانسکرت کښې (بهی) او په فارسی کښې (بیم) همدغه معنی لری او په ریشه کښې سره شریك دي.

ورندار: د ورو ښځی ته پښتانه ورندار وائي چه له ورور او (ندار) څخه مرکب لفظ دی مګر څه تخفیف او نحت پکښې شویدی لمړی جز خو معلوم دی او تفصیل ته هیڅ حاجت نلری- دوهم جز ئی په ترکیبی ډول په (تندار) کښې هم شته چه د تره ښځې ته وائي او له تره او (ندار) څخه ئې ترکیب موندلی دی.

نو ویلی شو چه (ندار) د ښځی په معنی دی او د سانسکرت له (ناری) سره چه هغه هم همدغه معنی لری لفظی او معنوی قرابت لری.

هغومره: همدغه راز څومره، دومره، له دوو جزو څخه مرکب لغتونه دي چه یو جزئی (مره) او بل جزئی (هغه، څو، دا) دی ځکه چه (مره) د اندازی معنی افاده کوی او د دي بل جز له یو ځای کیدو سره د (آنقدر، چقدر، اینقدر) معنی پیدا کوی.

هومره هم له هغومره او هماغومره څخه مخفف دی او ترکیبی لغت بلل کیږی.

همدارنګه هغسی، داسی یا هسی هم لکه هغومره، دومره او هومره ترکیبی وضعیت لري.

بخره: په فارسی او ژند کښې (بخش) د بخری معنی لري او په لفظ کښې هم ډیر سره نژدی دی، د دغی مشترکی ریشې په لحاظ ویلی شو چه (بخره) اصلی صورت او (برخه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

محرف صورت معلومېږی، د همدی لامله په زړو آثارو او دیوانو کښې عموماً بخره لیکل شوېده.

نیمګړی: له نیم کړی څخه جوړ شوی او کاف په ګاف بدل شویدی.

یوازې:- له یو وزری څخه مخفف دی.

ونج: د ځای معنی لری لکه چه (ګرونج) د ګرېو اینبودلو ځای ته وائي او داسی هم ویل کېږی چه ستا په ونج کښې مې روپۍ ورکړی یعنی ستا په ځای مې روپۍ ورکړی- نو که څوك ئی د عوض په معنی ترجمه کوی سهوه به وي.

روغبړ: چه د هر کلی معنی لری له (روغ اوسی او بړ بړ راشی) څخه د نحت په ډول جوړ شوی او له کلامه کلمه پیدا شوېده لکه چه د (هرکلی) کلمه له (هر کله راشی) څخه مخففه ده.

مروند: د لاس بند ته ویل کېږی چه له (مټ) او (وند) څخه مرکب دی- وند په پښتو کښې د بند معنی لری لکه چه د غروندی په بحث کښې پرې خبرې وشوې- مت هم د پښتو معروف لغت دی څوك چه د تورو او حروفو په ابدال کښې مطالعه لري هغه به دا ومني چه (ټ، ړ) ډېر ځله یو په بل بدلېږی لکه غړی او غټی یا داسی نور نو کېدی شی چه مړوند له مټ وند څخه جوړ شی.

لالی: وار د واره د سړي فکر ته دا راځی چه (لالی) به له لعل څخه جوړ شوی او د دې لامله چه لعل یو ښایسته شی دی په پښتو کښې د معشوق او محبوب دپاره استعمال شویدی مګر زما په ګمان لالی له (ګلالی) څخه د نحت په ډول پیدا شوی دی او له لعل څخه نه دی ماخوذ. ځکه چه یو خو د لفظ په لحاظ (لالی) ګلالی ته نزدی دی او بل دا چه ګل نسبت لعل ته زیات عمومیت لری او هر څوك ئی له ښایست نه ډېر متاثر کېږی نو له دغسې کلمی نه یوه کلمه جوړول قوی احتمال لري.

ادیره: یا هدیره چه د مقبرې معنی لري ځینی کسان ئی له (هډایری) څخه ماخوذ بولی او وائي چه مقبری ته په همدغه لحاظ چه هډونه پکښې ایری خاوری کېږی هدیره بلل کېږی ځینې نور وائي چه هدیره د عربی له (حضیری) څخه جوړه شویده او د مغناتو له جملی څخه ده.

زما په ګمان هدیره یا ادیره په اصل کښې (هادېره) وه چه (ها) د (هاغه) مخفف دی لکه چه اوس هم په ځینو محاورو کښې هاسړی د هاغه سړی یا د هغه سړی په معنی دی او د بعیدی اشارې کار ورکوی- ډېره هم په پښتو کښې د توقف او اوسېدو ځای ته وائي او د پښتو له مشهورو لغاتو څخه ده نو کېدی شی چه د دغې ډېری په مقابل کښې چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ د ژوند په حال کښې پکښې اوسېږو مقبرى ته (هادېره) ويل شوى چه پس له مړينى ورځو او د يوى ډېرې مثال پيدا کوي.

ځپوتې: بنائي چه په اصل کښې به سرپوتې وه ځکه چه ځپوتى هغه واړه تيکرى ته وائى چه ايله سرپټوى او پوره تيکرى نه وى نو کېدى شى چه سرپوتى ځپوتې شوى وى او يو بسيط رنګ ئى پيدا کړى وي.

ځوك چه په پښتو کښې لغوي مطالعه لري او لغاتو ته ښه ځير شوى وى هغه به يقين وکړى چه د پښتو په لغاتو کښې د ترکيب و اشتقاق يوه قوى سلسله شته چه يو لغت له بل سره تړى او د هر لغت اصل او اساس په يوه ځلانده رڼا کښې ښئيى- مګر هر کله چه دغه بحث لږ څه نوى دى او دغه رڼا هم لږ څه سترګې بربښوى نو زه په ځينو لغاتو کښې خپل نظريات لا ښه نشم ښکاره کولى يعنى هغه څه چه د زړه د اشراق په رڼا کښې ئى وينم مګر د استدلال په رڼا کښې ئى نورو ته نشم ښودلى بل وخت ته ئې پرېږدم.

د مثال په ډول وايم چه ماته ځينې غټې غټې مصادر له يوه لغت څخه ماخوذ ښکارى لکه لورول او لورينه چه زما په ګمان د لور له کلمې نه پيدا شويدى ځکه چه د لورينى يو لوى مظهر ديوى مور دپاره خپله لور ده نو کېدى شى چه دغه مصدر د لور له لفظ څخه ريشه اخستې وى- همدارنګه احتمال لرى چه (پېرزوينه) د (زوى) له کلمې اخستل شوى وى خو د دى لامله چه دغه راز بحثونه لا ځينې کسانو ته بدعت ښکاري او په ښه سترګه ورته نه ګوري زه ورپورى نور نه نښلم او محض د دى دپاره چه په نورو ژبو کښې هم د دغه راز تاويلاتو او نظرياتو امثال وښيم د جرجي زيدان له فلسفة اللغويه څخه د ده ځينې نظريات د ځينې عربى لغاتو په باب کښې رانقلوم چه دغه بحث څه علمى اعتبار پيدا کړي.

دا نومورى او مشهور عالم عقيده لرى او په خپل کتاب کښې ئې پوره ثابتوى چه د عربى اوږده کلمات لکه څلور حرفي، پنځه حرفي، شپږ حرفي يا داسى نور ارومرو له درى حرفي بلکه دوه حرفي کلمو څخه جوړ شويدي- دى ډېر درى حرفي کلمات لکه ځينې ادات له دوو جزو څخه مرکب ګڼي او وائي (بين) چه د ظرفيت کلمه ده له (با) حرف جر او (اين) ظرف مکان څخه مرکبه ده همدارنګه (عند) له (عن) او (يد) څخه مرکب بولي.

کوم ادات او روابط چه په عربي کښې شته لکه حروف جاره يا داسى نور دا هم د ځينې کلماتو مخففات بولى او وائي چه دا ټول د نحت په اثر کښې له مستقلو کلماتو څخه جوړ شويدى لکه چه (با) د ظرفيت په معنى له (بيت) څخه مخفف دى ځکه چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيت په سرياني ژبه کښې د (بين) او (في) معنى ورکوى يعنى ددې په ځاى چه (بين القبور) يا (في القبور) ووائى (بيت القبور) وائي- په کلدانى ژبه کښې (بى) همدغه معنى لرى چه په سرياني کښې ئې (بيت) او په عربي کښې ئې يوازى (با) يا (في) لرى نو معلوميږى چه له (بيت) څخه (بى) او له (بى) څخه يوازى (با) پيدا شوې ده.

همدغه شان يوازى لام چه له حروف جاره ؤ څخه دى له (الى) او (الية) څخه چه د جهت او ناحيې معنى لرى مخفف ګڼى او وائي چه ادات او حروف معانى د مستقلو الفاظو بقايا دي چه په مرور د زمان ئې دغه صورت پيدا کړيدى.

که سړى تتبع او لټون وکړي په نورو ژبو کښې هم دغه راز روابط پيدا کولى شى چه د مستقلو کلماتو بقايا (پاته شونى) معلوميږى لکه د فارسى (در) چه له (درون) څخه مخفف دى او اوس هم در او درون دواړه ويل کيږى لکه: محتسب را درون خانه چه کار.

غرض دا دى چه دغه کلمات او الفاظ چه مونږ پرې ګړيږو په اصل کښې له خو محدودو اصلونو څخه د لفظى او معنوى تغير او تحول په اثر کښې پيدا شويدي او يوه اشتقاقى لاره ئې طى کړيده يعنى ځينې کلماتو د استعارى له لارى بلې معنى ته انتقال کړى او معنوى تحول پکښې راغلى دى او ځينې نورو د نحت او قلب يا ابدال په اثر کښې نوى صورتونه او آهنګونه پيدا کړيدي لکه چه زمخشرى وائي د قسم په تورو کښې اصلى تورى (ب) ده چه وروسته په (و) او بيا په (ت) بدل شوى دى او د يوى معنى دپاره درى صورتونه پيدا شوه- د استعارى له لارى هم يو لغت د معنى په لحاظ ډېر ځايونه نيسى او د خو لغتونو کار ورکوى.

شهر په عربى کښې اصلاً د سپوږمۍ په معنى و لکه چه په سريانۍ کښې (سهر) هم همدغه معنى لرى، وروسته قمرى مياشتى چه د سپوږمۍ په اعتبار يو له بلې بېليږى په دغه نامه وبلل شوې او پس له هغه شمسى مياشتو ته هم شهور وويل شوه.

همدارنګه (نبى ص) چه پيغمبر ته وائى او د قاموسو خاوندان ئى (نبأ) يا (تنبأ) څخه ماخوذ او مشتق ګڼي چه د خبرولو معنى پکښې پرته ده په اصل کښې يوه پخوانۍ مصرى کلمه ده چه له (نب) او (ى) څخه مرکبه ده او د کاله يا کورنۍ مشر ته ويل کېده نو يهوديانو هم دا کلمه واخستله او په لمړى وخت کښې ئى خپلو نيکو او پلرو ته غوره کړه مګر وروسته ئې د انبيأ دپاره خاصه کړه او تخصيص ئې ورکړه.

پخوا تر دې يهوديانو پيغمبر ته (رائى) ويل چه د (بينندهٔ غيب) معنى لرى.

په هره ژبه کښې الفاظ او کلمات همدغه راز آووښتى را اووښتى دى او سل رازه تغير و تحول کړى دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدغه بدلون او اووښتو په اثر کښې له يوې ژبې څو ښاخونه او له يوه ښاخه څو ځانګې بېلې شويدي چه اوس په بېلو بېلو نومونو يادېږی او د ارتقا او تکامل په لحاظ يو له بله ښکاره فرقونه او ځانته ځانته خصوصيات لری.

د دی دپاره چه د ژبو عمومی وضعيت لږ څه رڼا شی په روستۍ بحث کښې وربانديې د اختصار په ډول غږېږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو عمومی ویش

د دنیا مهمې ژبې په درې لویو او مهمو برخو بېلېږي چه هره برخه یو لوی اصل بلل کېږي او ځانته ځانګې لری چه دلته د یوی مختصرې نقشې په رڼا کښې ښودل کېږي.

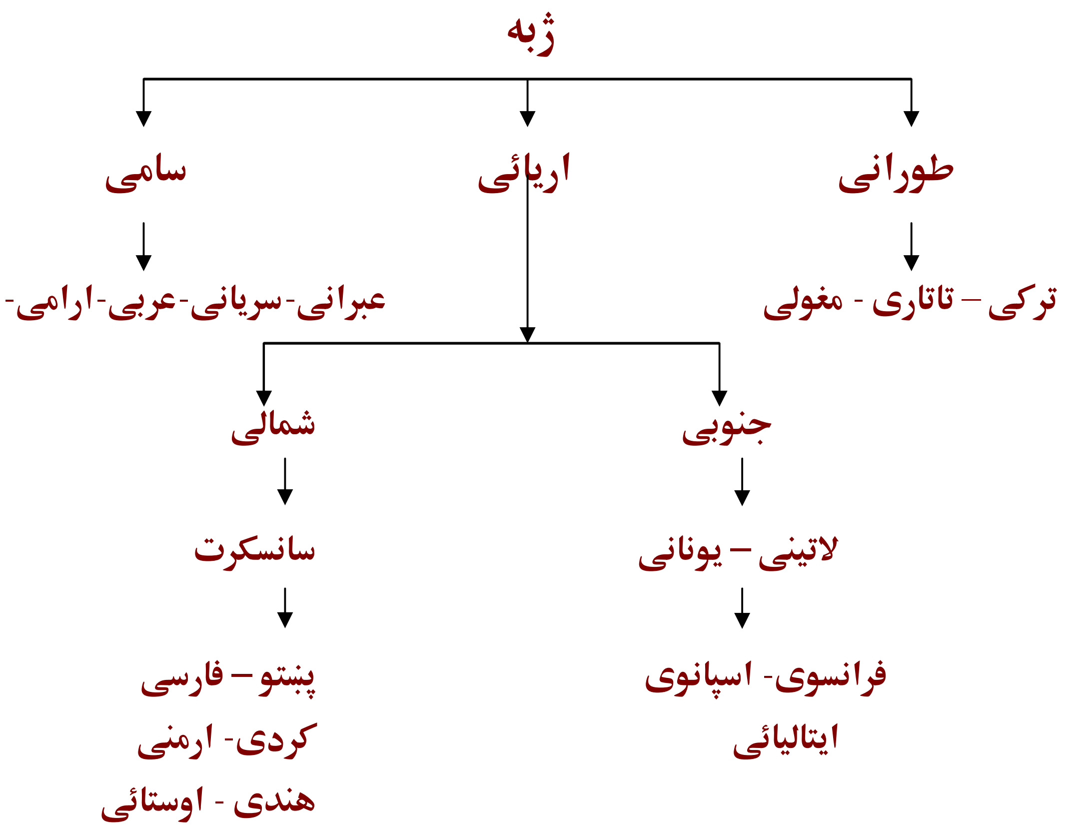

دا پورتنی ویش او تقسیم د ټولو محققینو په نزد په همدغه یو راز نه دی یعنې د ځینې ژبو په باب کښې څه اختلاف نظر شته او پدې باب کښې چه پښتو لکه فارسی او هندی د سانسکرت یوه څانګه ده پښتانه پوهان نور نظریات لري. یعنی دانشي منلی چه پښتو هم د سانسکرت هغه راز څانګه ده لکه فارسی چه ده، ځکه دا دواړه ژبی له سانسکرت سره یو راز شباهت او یو ډول خپلوی نلری، لکه چه د مخه د پښتو او سانسکرت په بحث کښې هم څه اشاره ورته وشوه چه د ځینی عمومی او مشترکو صفاتو په لحاظ موږ پښتو او سانسکرت لکه دوه لوی ښاخونه او فارسی لکه یوه څانګه بللی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ مطلب له دې نقشې څخه يوازې هغه عمومي رڼا ده چه د ژبو لرى او نزدى قرابتونه په کُلى او اجمالي ډول ښئي.

که مونږ د ژبو په شاوخوا کښې تحقيق او پلټنه شروع کړو راته به ځرګنده شى چه هره ژبه له بلې سره د خپل قرابت په اندازه لږ او ډېر نزديوالى او خپلوى لري يعنې يوه اريائى ژبه هم له يوى سامى ژبې سره په ځينو لغاتو کښې لږ لږ قرابت ښئى مګر په هغه اندازه نه چه اريائى ژبې ئې پخپل مينځکښې لري ځکه چه د دوى خپلوى پخپل کور کښې زياته او ټينګه ده.

وګورئ! د لاتينى ژبى (اِس) د سانسکرت (اَس) د فارسى (است) د پښتو (سته) چه ټول په يوه معنى دى يو له بله خومره قرابت لري مګر دا قرابت په يوه سامى ژبه کښې لږيږى او دغه ريشه په عربى کښې يوازى په مغنى صورت مومو يعنى تنها په (ليس) کښې چه (لا) نافيه ده (ايس) د وجود په معنى ګورو او په نورو ځايو کښې ئى خه پته نشته.

همدارنګه د لاتينى (مېتر) د يونانى (ميتر) د سانسکرت (ماترى) د پښتو (مور) د فارسى (مادر) د انګليسى (مدر) چه ټول يوه معنى لري په اشتقاقى ريشه کښې نسبت د عربى (ام) د چينى (مو) او د قبطى ژبى (ماو) ته زيات قرابت لري.

ژبې د تعبير او افادى په لحاظ دوه ډوله دي چه مترقى او غير مترقي ئې بولي يعني هغه ژبې چه مطالب پکښې ادا کيږي او د انسان ډېر احتياجات رفع کوي هغې ته مترقى وائي او هغه بله غير مترقى بلل کيږي، مترقى ژبې بيا د تعريف او اشتقاق د قابليت په لحاظ دوه رازه دي چه متعرفه او غير متعرفه ئې بولي.

متعرفه ژبې هغه دي چه تعريف او د کلماتو تغير د الحاق او ادراج په صورت پخپله اصل کلمه کښې قبلوي او په دوو لويو ښاخونو بيليږى چه اريائى او سامى ئې بولي.

غير متعرفه ژبې هغه دي چه په اصل بنا يعنې په نفس کلمه کښې تغير نه قبلوي او اشتقاق ئې د اداتو په الحاق اونښلولو صورت مومي لکه چه په ترکي ژبه کښې (ياز) کتابت او ليکلو ته وائي او ماضىئې د (دى) په نښلولو جوړيږى يعنى (يازدى)ويل کيږي- که چيرى له دغى ماضى څخه بعيده ماضى جوړوى نو يوبل دى ورسره يوځاى کوى او (يازيدى) وائى چه (يازدى) د وليکه معنى لري او (يازيدى) د ليکلى و په معنى راځي. کله چه جمع ورځنې جوړوى نو د جمع ادات (لر) ورباندى زياتوى او (يازيدى لر) وائي او که غواړى چه نفى پرى داخله کړي نو د نفى ادات (م) د اصل کلمې او د ملحقاتو په مينځکښې راوړى (يازمديلر) وائي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

كومى ژبى چه له ترقۍ څخه لرې لوېدلي دي هلته ادات او د ارتباط حروف هم لږ دي او همدغه سبب دى چه په ځينې ځايو کښې ددې په ځاى چه ووائى سړى ئې په لږکى وواژه- داسى وائي سړى ئي وواژه او لږکى ئې استعمال کړ يعنې د (په) په ځاى يوه جمله استعمالوي.

د سامى ژبو يو واضح صفت دا دى چه د حرکاتو په تغير د لغت معنى هم تغير خوري او بله معنى پيدا کوى لکه (قَتَل، قُتِل، قَتلٌ) چه لمړى معلوم فعل دوهم مجهول فعل او دريم مصدر دى.

مګر بې د حرکاتو له تغيره بل فرق نلري او که حرکات لږ څخه اوږده شى نورې معناګانې هم پيدا کوي لکه (قاتل، قتول، قتيل) يا داسى نور ...

سامى او آريائى ژبې په دې يوه صفت کښې اشتراك لرى چه دواړه د الحاق صورت د اشتقاق قابليت لري مګر د سامى ژبو امتياز دا دى چه د اشتقاق مهمه برخه ئې د حرکاتو په تغير صورت مومي او هغه ادات چه مستقله معنى لرى، هغه په يوى کلمې پورې نه نښلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبو عمومی تاریخ

د ژبو تاریخ په دوو دورو باندې وېشل کېږی چه یو ې دورې ته تقلیدي او بلې ته نطقی دوره وائي.

په تقلیدی دوره کښې انسان له خپلو مقاصدو او اغراضو څخه د تقلید په ډول تعبیر کاوه یعنی که کله به ئې غوښته چه له یوې شبح څخه تعبیر وکړي نو د هغی صفات او وضعیت به ئې د تمثیل او تصویر په ډول ښکاره کول او په دغه راز به ئې نور پوهول. په دغه دوره کښې ژبې د طبعي اصواتو او اشاراتو څخه عبارت وه، او الفاظو یو بسیط وضعیت درلود چه د اسم او فعل و حرف فرق پکښې نه کېده. اشتقاق او تعریف هم نه وه لکه چه اوس هم ځینې ژبې دغه حال ته نزدې دي او په ځینو ځایو کښې لکه استرالیا او جنوبی امریکا بعضې خلق له خپل ټولو اغراضو تعبیر نشی کولی او له اشارتونو کار اخلی د همدې لامله د شپې له مخې یعنی په تیاره کښې د دوی مفاهمه نسبت ورځی ته تفاوت پیدا کوی. په اعدادو کښې هم د یوه او دوو دپاره کلمات لري او نور عددی الفاظ وروسره نشته یعنې یوه ته (نتات) او دوو ته (نایس) وائي نو که وغواړی چه دریم عدد هم افاده کړی یو او دوه سره جمع کوی (نایس نتات) وائی چه تحت اللفظ ترجمه ئی دوه او یو، راځی. همدارنګه د څلورو په ځای (نایس نایس) وائې او د پنځو په ځای (نایس نایس نتات) ویل کېږی چه (دوه دوه یو) ئې تحت اللفظ ترجمه ده ...

د ځینې معنا ګانو دپاره چه الفاظ نلری صلابت د تیرې په کلمه ئی افاده کوی او په دغه ډول خپل مطالب افاده کوی.

نطقی دوره:

په دې دوره کښې لغاتو لفظی تحول قبول کړی دی او د قلب و ابدال او نحت په اثر کښې ژبه له تقلیدی اصواتو مستقلو الفاظو ته را نقل شوېده مګر ادات او حروف او اشتقاقی صیغې پکښې نه وې او د اسم و فعل و حرف فرق پکښې هم نه کېده بلکه د قرینې په اعتبار یولفظ کله داسم، کله د فعل او کله د ادات په ډول استعمالېده. وروسته چه لغاتو په دوهمه درجه ارتقا وکړه نو د اسم او فعل په مینځکښې تمیز وشو مګر ادات او روابط لانه و پیدا شوي او نه اشتقاقی صیغې جوړی شوی وې، نو د اداتو او حروفو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای په مستقل کلمات ویل کېده لکه چه چینییان اوس هم د حرف جر (فی) معنی د وسط او مینځ په کلمه افاده کوي یعنې د دې په ځای چه په کور کښې ووائی د کور د مینځ وائی او کله لا د یوه ادات په ځای یوه جمله هم استعمالوی لکه چه د مخه ئې یو مثال وښودل شو.

په دریمه درجه کښې چه لغاتو د ترقۍ بله مرحله طی کړه نو له الفاظو څخه حروف او ادات پیدا شوه او له اسماءُ او افعالو څخه حروف وزېږېدل خو سره له دې په افعالو کښې د جنس او عدد فرق نه کېده لکه چه اوس هم په پخوانیو مصری لغاتو (هیروګلیف) کښې د جنس او عدد تمیز نشته او هغه ادات چه په اریائی او سامی ژبو کښې شته په مصری ژبه کښې نشته.

په څلورمه مرحله کښې د جنس تمیز (مذکر، مونث) او عدد تمیز سره له اشتقاقه په ژبو کښې پیدا شو او وروسته تر دغې مرحلې په بله دوره کښې اعرابی تمیز په ژبو کښې ښکاره شو چه د کلمی د احوال له تغیر سره تغیر مومي لکه چه په عربی، یونانی، لاتینی او آلمانی ژبو کښې ئې وینو او په پښتو کښې هم لږو ډېر لیدل کېږي.

څنګه چه جرجی زیدان د ژبو او لغاتو په باب کښې خپله نظریه ښکاره کوي وائي چه د جنس تمیز یعنې تذکیر او تانیث په ژبه کښې یو حادث شی دی او د عدد تمیز هم حادث دی، د همدی لامله تذکیر او تانیث په ژبو کښې تفاوت لري یعنې په ځینو ژبو کښې ډېر او په ځینو کښې بیخی نه وي.

د ماضی او مضارع په اشتقاق کښې هم وائي چه یو لغت په لمړی وخت کښې له ماضیت او مضارع والی څخه خالی و، یعنی (ذهب) چه اوس ماضی بلل کېږی پخوائی د مطلق ذهاب معنی لرله او د زماني مفهوم پکښې نه و پروت نو که چېرې به ویونکی غوښته چه دغه ذهاب (تلك) په تېر وخت کښې وښئ اول به ئې (ذهب) ویلی او وروسته به ئی ضمیر راوور یعنی (ذهب انت) به ئې ویلی او که به ئې مستقبل وخت په نظر کښې و، نو (انت ذهب) به ئې ویل یعنی د کلماتو د تقدیم او تاخیر په ذریعه به ئې ماضی او استقبال ته اشاره کوله، وروسته ورو رو د نحت په اثر کښې ضمایرو خپل ځینې اجزا وغورځول او یوازی (ت) پاته شوه چه (ذهبت) او (تذهیب) ورځنی جوړ شوه.

پدې ټولو خبرو کښې مطلب دا دی چه هرې ژبې د هغه تغیر او تحول په اثر کښې چه د ارتقا او تکامل په لاره کښې ارو مرو پېښېدونکی دی خپله ذخیره زیاته کړېده او هره ژبه د خپل موجوده وضعیت په رڼا کښې پېژندل کېږی چه د ارتقا څومره مراحل ئې طی کړېدی او د تکامل کومې دورې ته رسېدلی ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم لغات چه مونږ اوس پرې کړېږو تر اوسه ئې ډېر رنګونه پیدا کړی او راز راز تحولات پکښې راغلی دی.

لکه چه په یوه باغ کښې د ځینې بوټو او ونو څخه نور نیالګي پیدا کېږی او هغه بیا نوی نیلی هرې خواته ځغلوی همدارنګه لغات هم دی چه د ترکیب او اشتقاق په اثر کښې خپل تعداد زیاتوی او وخت په وخت ډېرېږي.

په یوه ژبه کښې که ځینې نوو کلماتو ته احتیاج پیدا شي نو له هماغه کلماتو څخه جوړېږي چه په ژبه کښې وی او خلق ئې وائي.

کوم وخت چه په مکسیکو کښې لمړی ځل بېړی ولیدل شوه نو وار دواره ئې ورته (اکالی) وویل او دغه نوی شی ئې په دغه نامه وباله چه د اوبو کور ئې ترجمه ده یعنی د دغه شی له لیدو سره سم د خلقو ذهن ته دا راغله چه دا یوه کور دی چه په اوبو کښې سړی پکښې اوسېدلی شي.

په پښتو کښې چه ورته (بېړی) وائي ښائي چه پښتانه ئې د لیدو په وخت کښې د ماڼو ګانو وضعیت ته متوجه شوی وی چه هغوی د بېړی چلولو په وخت کښې ډېره بیړه او جدیت کوي چه بیړی ژر راواوزی او اوبه ئې ډېر ښکته یونسي.

په ځینې ژبو کښې غشی ته د لیندی ځوی وائي. ځینی خلق چه په قهر او غضب شي نو وائي چه په سینه کښې مې هډوکی را جګ شو لکه مونږ چه وایو په سترګو مې ورته توره شپه شوه. غونی مې زیږه شوه یا داسی نور ... او غرض مو د قهر او غضب حکایت وي نو ویلی شو چه په هر ځای او هره ژبه کښې د تعبیر او افادی ډولونه بېل دي چه د هغوی په حیاتی او عقلانی خصوصیاتو پورې اړه لری او د لغاتو پیدایښت هم له دغه تاثیر لاندې وي، همدغه د تعبیر او افادې بېلوالی او بل راز والی دی چه په هره ژبه کښې سړی ځینې خصوصیات وینې چه هغه د یوې ژبې سبك له بلې ژبې څخه بېلوی او د ژبو ممیزه صفات ئې بولي.

مونږ د یوې ژبې لغتونه په بله ژبه ترجمه کوو مګر دا ترجمه عیناً هماغه کیف نلری او نه پکښې هغه ادبي او انشائی رنګ و آهنګ په هغه اندازه ساتل کېږي ځکه چه لغات او اصطلاحات، تعبیرونه او متلونه تراکیب او جملات په ژبو کښې ارو مرو بل راز کېږي او بڼه ئې اوړی. هغه لغتونه چه په یوه ژبه کښې ځینې معانی د نورو لغاتو په مرسته او ګډون ادا کوي په بله ژبه کښې ئې نشي ادا کولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لغاتو تغیر او تحول

لکه چه انسانان او وګړي د عصر او زماني په لحاظ یا د هیوادونو په اعتبار ظاهری او معنوی تغیرونه قبلوی یعنې کله لنډېږي او کله اوږدې جامې اغوندي، یو وخت یوه شی ته په ښه سترګه ګوری او بل وخت ئې په بد نظر وینی، کله له چا سره مینه او محبت لری او کله ورسره دښمني کوي یوه ورځ یوی خواته روان وی او بله ورځ بل لور ته مخه کړی همدغه راز لغات او کلمات هم دي خو ځینې الفاظ لکه صورت پرست اشخاص د لفظی او ظاهری تغیر استعداد لري او د زمان و مکان په اغیزه ئې بڼه او څېره بدلیږي او ځینې نور د معنوی تحول استقبال په ښه شان کوی او په معنی کښې ئی ژر ژر بدلون راځی، ځینی لغتونه داسې هم وي چه په دواړو خواو کښې تحول قبلوي او نور لغتونه ورځنې پیدا کیږي.

کوم معنوي تحول چه په لغاتو کښې پیښیږي هغه اکثره داسې وي چه یوه لغت له حسي دلالت څخه معنوی دلالت ته انتقال کړی وي لکه (پربکړه) چه په اصل کښې د ظاهری قطع دپاره وضع شوی او په حسی امورو کښې استعمالېده مګر وروسته د جګړو او خصوماتو فیصلی ته هم وویل شوه او یوه بله معنی ئې پیدا کړه.

د لفظي تحول مثالونه هم په ژبه کښې ډېر دي لکه: پښه، خپه- ژبه، زبه، جبه- غګ، ژغ- یا داسی نور ...

چه اوس د ځینو تغیر او تحول ښکاره دی او د ځینو لږ څه له نظره پټ ایسي چه هر څوك ورته نه ملتفت کیږي.

هر کله چه د لفظي تغیر مثالونه ډېر دي چه په لغوی څېړنه کښې د بدلېدونکو ځای بدلوونکو او لوېدونکو تورو په بحث کښې وښودل شوه او پدې کتاب کښې هم د پښتو او سانسکرت د لغوی قرابت په بحث کښې ډېر داسې مثالونه راغله چه د لفظي تغیر او تحول په اثر کښې له یوه اصل څخه جوړ شوي او دوه صورتونه ئې پیدا کړیدي نو دلته یوازې د معنوي تحول ځینې نمونې ښیو:

سیخ: په اصل کښې د اوسپنې یوې سمې او اوږدې آلې ته ویل کیږي چه د نغری اور پری لړي، وروسته ئې په پښتو کښی معنوی تحول وکړ او د سم (راست) معنی ئې پیدا کړه چه سخول مصدر هم ورځنې جوړ شو او ډېر اشتقاقات ورځنې کیږي.

اسك: زما په ګمان دا کلمه له (هسك) څخه د لفظی تغیر په اثر کښې جوړه شوېده او ددې لامله ئې د قرعی معنی پیدا کړېده چه په دغه راز قرعه کښې د یوه شی هسکولو ته هم ضرورت پیښیږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوزه: اصلی معنی ئې همدغه د استشمام او تنفس آله ده چه د دواړو سترګو ترمينځ واقع ده او د مخ له اعضاؤ څخه حسابيږي.
مګر وروسته ئی د ننګ معنی هم پيدا کړېده او څوك چه يو داسې کار وکړي چه ننګ پرې په ځای کيږي نو وائي چه پوزه ئې په ځای کړه.
اوريدل: د يوه غږ آواز او احساس ته ويل کيږي چه د غوږو په ذريعه کيږي مګر وروسته ئی په مفهوم کښې د قبول معنی هم زياته شوېده او خبره اوريدل د خبرې منلو په ځای ويل کيږي.
نغوړل: دا مصدر چه له غوږ څخه جوړ شوېدی او د شنيدن معنی لري وروسته ورځنې د لفظی تغير په اثر کښې (نغوتل) جوړ شويدی چه هغه هم داسې اوريدلو ته وائی چه قبول او منښت ورسره وي يعنی له لفظی تغير سره يو ځای معنوی تغير هم پکښې لږ څه راغلی دی او په اخره کښې ئې د پيروی معنی ته انتقال کړی لکه چه (نغوته) په همدغه معنی استعمال شوېده.
تياره: دا لغت چه د ظلمت معنی لري او بنائی چه په آريائی ژبو کښې مشترکه ريشه ولري د يوه څه لفظی تغير په اثر کښې ورځنې (تور) جوړ شوی چه يوه مخصوص رنګ ته ويل کيږي او د سپين په مقابل کښې راځي ځکه چه هغه له تيارې سره شباهت لري، وروسته تر دې بيا تور يو بل معنوی تحول وکړ او د تهمت معنی ئې پيدا کړه ځکه چه پخوا به د داسې خلقو چه د يوه بد او ناوړه کار نسبت به ورته وشو مخونه توريدل او په کلو کښې به ګرزول کيده نو مخ توريدل د ګناکاری علامه وګڼل شوه او په پښتو کښې ګناکار ته مخ توری او تور مخی وويل شوه.
مخ: په اصل کښې ئی دغه معنی نه درلوده لکه چه اوس ئی خلق ورځنې اخلې او د لحاظ و خاطر په معنی ئی استعمالوی.
وچ: د لوند په مقابل کښې وضع شوېدی او اصلی معنی ئی (خشك) دی چه د لمر د حرارت او تودوالی تاثير ګڼل کيږي مګر نن ئې دومره تعميم پيدا کړی دی چه يوه داسې علمی مضمون ته چه ادبی خوږوالی پکښې نه وی هم وچ مضمون وائي او نږدې ده چه د خاص معنی هم افاده کړي لکه وچ قانوني سړی يا وچ زور چه د نن ورځې په محاوره کښې ويل کيږي او غرض ورځنې خالص وي.
ژبه: اوس ئی د وعدې او عهد و پيمان معنی هم پيدا کړه لکه ژبه کول چه د عهد کولو معنی لري مګر اصلی معنی ئې همدغه د ګړيدو او عهد کولو اله ده چه وروسته الفاظو او کلماتو ته هم وويل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تود: اصلي معنی ئې حرارت او ګرمی ده چه د اور یا لمر په اثر کښې پیدا کېږي مګر وروسته ئی د شدت معنی هم پیدا کړه یعنې شدید جنګ ته هم تود جنګ وویل شوه او تود مجلس لا هم ویل کېږي.

سور: اصلاً یوازی دغه مخصوص رنګ ته ویل کېده وروسته د قهر او غضب په معنی سور کېدل استعمال شو او کله چه دوه تنه یو بل ته په قهر شي نو وائي چه یو له بله سره شول.

مړ: دې لغت هم ورو رو او وخت په وخت ډېرې معنا ګانې پیدا کړی او په ډېرو ځایو کښې استعمال شو یعنې څنګه چه یوه بی روحه کالبوت ته مړ ویل کېږي همدارنګه د اور صفت هم کېدی شی او وائي چه اور مړ شو. اور ئې مړ کړ.

مړې اوښکې- مړې خبرې- مړې سترګې- لا هم ویل کېږی او په داسی ځایو کښې استعمالېږی چه د حقیقی مرګ و ژوند هېڅ تصور پکښی نه کېږي ځکه چه حیات او ممات ته دومره عمومیت نشو ورکولی چه له مطلق جسم او جوهر څنې هغه خواهم تجاوز وکړي او اعتراضو ته وویل شی یعنی خبرې پرې وستایو.

لاره: څرګنده ده چه د سبیل او طریق معنی لري مګر څومره چه په دغه معنی شهرت لري همدومره رسم و رواج، دود و دستور ته هم ویل کېږی- کله چه کوم پښتون د یوه ټبر مخصوص عادت او عرف بیانوی نو وائي چه په دوی کښې دا لاره تېره ده- کوم د روغی او جوړې قوانین چه په پښتنو کښې شته او جاری دی هغه هم لار بلل کېږي د همدې لامله په دې نږدې وختو کښې د پښتو ګرامر ته چه د ژبې قوانین بیانوي د پښتو لیاره وویل شوه.

غاړه: هر څوك پوهېږی چه اصل معنی ئې (ګردن) دی مګر ورو رو ئې دومره تحولات کړیدی چه اوس ئې نیلې اوښاخونه ډېرو ځایو ته رسیدلی دی یعنې په حسی خوا کښې ئی دومره تعمیم پیدا کړی چه د سرك غاړه، د سیند غاړه، د نغری غاړه او دا راز نور ډېر صورتونه او ترکیبونه ئې پیدا کړیدی خو یوازې په همدغه یو راز عمومیت ئې اکتفا نه ده کړې په معنوي خوا کښې ئې هم تحول کړی او په داسی ځایو کښې لکه: پورپه غاړه مېړ مرداره- د ذمې معنی لري او غاړه بندېدل لا یو بل مفهوم هم ادا کوي.

له بلې خوا غاړکی- غاړه په غاړه کېدل- غاړه ایښودل د هر چا په غاړه تلل یا د هر چا په غاړه ژړل- نور ډېر اصطلاحی او لغوی معاني هم ښئی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختېه: مشهور لغت دی چه د (گل و لای) معنی لری، وروسته د دې لامله چه بنیادم له خاورو او ختېو پیدا شویدی او د انسان اصل بلل کېږی د اصل او نسب په معنی هم استعمال شو لکه چه وائی په ختېه ښوك دی او غرض ئې د نسب پوښتنه وي.

کله لا ختېه د خرابۍ معنی ورکوی او داسی هم ویل کېږی چه طبیعت مې ختېه دی او مطلب ئې د طبیعت خرابی وي.

که مونږ د لغاتو دغه راز مجازی او اصطلاحی معاني لټوو پدې کښې هېڅ شك نشته چه دا بحث زښت ډېر اوږدېږي او هر څومره چه دا کتاب غټوو هغومره غټېږي.

دا ټول معانی چه نن تاسې ته مجازي او اصطلاحي معلومېږي څه زمانه وروسته حقیقی رنګ پیدا کوي او ښوك ئې بیا نشي پېژندلی، ډېر ځله مجاز د حقیقت ځای نیسي او حقیقی معنی خوري، ډېر مخصوص اصطلاحات عمومیت پیدا کوی او د نحت او ابدال په اثر کښې د لغاتو ځای نیسي ځکه چه ژبه په هر وخت کښې او په هر ځای کښې د لفظی او معنوی تحول خواته روانه ده او هېڅ کله دا سیر نه قطع کېږي.

څنګه چه شاعران او عاشقان له خپلو معشوقو څخه راز راز تعبیرونه کوي یعنې کله ورته د ګلو لښته وائي او کله ئې زرکه او هوسۍ یا شنه کوتره بولي او دغه راز سل رنګه خطابونه ورته کوی. ښوك ئې له سترګو ډکې تمانچې او ګولۍ جوړوي او ځینې ئې له زلفو تورماران او منګری ساز وي همدغه شان عام وګړي هم پخپلو خبرو کښې راز راز تصرفات کوي او خپل تعبیرات بدلوي ځکه چه انسان په اصل کښې داسې پیدا شوی دی چه باید زاړه بوتان مات کړي او نوی پیدا کاندی، په هر څه کښې تصرف وکړي او هر شی ته نوې جامې واغوندي د همدې لامله هر وخت او په هر شی کښې تجدد او نوی والی غواړي او شاعران یا لیکونکی هم کوښښ کوی چه نوی مضامین او نوی تعبیرات پیدا کړي نو د دغه مطلب دپاره الفاظو ته هم نوی رنګ چه په تعبیراتو کښې غرابت پیدا شی او معانی هم خپل لباسونه نوی کړی.

سړی چه د کلماتو دغه راز توالد او تناسل په نظر کښې ونیسي هغه به باور وکړي چه که د جهان لوی لوی دریابونه توره سیاهی شي او د آسمان له ستورو څخه قلمونه جوړ شی بیا هم هغه کلمات چه د علم او پوهې په دنیا کښې پیدا کېږي او د لوی خدای په علم کښې شته تمامښت نلري په همدغه ځای کښې انسان خپلې محدودې احاطې ته ملتفت کېږي او یقین کوي چه زه لکه شیدا بلبل د دې لوی جهان په نا محدود باغ کښې د یوه ګل په پاڼو کښې مطالعه لرم او زما نغمه د همدغه یوه ګل د جلوی اثر دی نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیری زما په دغه نغمه او کوچنی اثر کښې څه سهوې وی هغه به هوښیاران معاف وبولي او دا وینا به لکه د بلبل نغمه د تش آهنګ په لحاظ خوښه کړي.

پای

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library